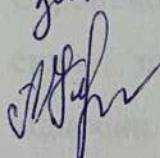

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ
ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ
КАФЕДРА ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ

КВАЛІФІКАЦІЙНА МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА
на тему

«ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ ЯК ГЛОБАЛЬНИЙ АКТОР: ВПЛИВ НА
МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ ТА ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ»

Здобувачки 2 року навчання ОР «Магістр»
денної форми спеціальності 281 «Публічне
управління та адміністрування» освітньо-
наукової програми «Публічне управління
та адміністрування: інтеграція в ЄС»
Шабан Анни Ігорівни

До захисту

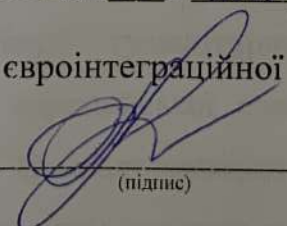
Науковий керівник:
доктор філософії в галузі публічного управління
та адміністрування, асистент кафедри
євроінтеграційної політики
Комісаренко Анна Олександрівна

Засвідчую, що в цій кваліфікаційній роботі
немає запозичень із праць інших авторів без
відповідних посилань

Здобувачка Анна ШАБАН
(підпис)

Робота допущена до захисту в екзаменаційній комісії рішенням кафедри
євроінтеграційної політики від «24» квітня 2026 р., протокол № 18.

В.о. завідувача кафедри євроінтеграційної політики, кандидат економічних
наук, доцент

Гура Вікторія Леонідівна
(підпис)

КИЇВ – 2026

АНОТАЦІЯ

Шабан А. І. Європейський Союз як глобальний актор: вплив на міжнародні відносини та публічне управління. – Кваліфікаційна магістерська робота на правах рукопису.

Кваліфікаційна магістерська робота на здобуття ступеня вищої освіти другого (магістерського) рівня галузі знань 28 «Публічне управління та адміністрування», спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування». – Навчально-науковий інститут публічного управління та державної служби Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Київ, 2026.

У магістерській роботі здійснено комплексне дослідження ролі Європейського Союзу як глобального суб'єкта управління та «нормативної сили», що формує етичні, правові та соціальні стандарти міжнародних відносин.

У першому розділі розкрито теоретичні засади концептуалізації Європейського Союзу як «нормативної сили» та глобального актора у сфері соціальної політики. Визначено фундаментальні принципи Європейського соціального простору, що слугують орієнтиром для трансформації соціальних систем країн-кандидатів. Досліджено інституційні механізми поширення європейських стандартів належного врядування (Good Governance) у глобальному вимірі, зокрема через інструменти політичної та економічної обумовленості.

У другому розділі проаналізовано нормативно-правову базу зовнішньої діяльності ЄС у контексті гуманітарного врядування та досліджено концептуальний перехід європейської стратегії до парадигми «потрійного зв'язку» (HDP Nexus). Охарактеризовано особливості взаємодії ЄС із ключовими міжнародними організаціями у вирішенні глобальних соціальних криз. Оцінено вплив програм макрофінансової допомоги ЄС на модернізацію

соціальної інфраструктури та підтримку процесів реінтеграції ветеранів у країнах післявоєнного відновлення.

У третьому розділі досліджено практичні аспекти імплементації європейських стандартів на рівні місцевого самоврядування на прикладі діяльності Управління соціальної та ветеранської політики Бориспільської міської ради. Здійснено детальну оцінку ефективності використання міжнародних інструментів допомоги та грантових програм ЄС для підтримки ветеранів у громаді. На основі проведеного аналізу розроблено стратегічні рекомендації щодо цифровізації та сервісної трансформації вітчизняної системи соціального захисту в контексті вимог єдиного цифрового ринку ЄС.

Практичне значення отриманих результатів полягає у можливості їх використання органами місцевого самоврядування для підвищення інституційної спроможності при залученні європейських грантів, оптимізації соціальної та ветеранської політики, а також при розробці стратегій цифрової трансформації соціальних послуг.

Ключові слова: Європейський Союз, нормативна сила, публічне управління, належне врядування, соціальна політика, ветеранська політика, повоєнне відновлення, європейська інтеграція, цифровізація.

ANNOTATION

Shaban A. I. The European Union as a Global Actor: Impact on International Relations and Public Administration. – Qualifying scientific work as a manuscript.

Qualifying scientific work for obtaining the educational degree at the second (Master's) level of higher education in the field of study 28 «Public Management and Administration», specialty 281 «Public Management and Administration». – Educational and Scientific Institute of Public Administration and Civil Service of Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine, 2026.

The master's thesis provides a comprehensive study of the role of the European Union as a global governance actor and a "normative power" that shapes the ethical, legal, and social standards of international relations.

The first chapter examines the theoretical foundations of conceptualizing the European Union as a "normative power" and a global actor in the sphere of social policy. It defines the fundamental principles of the European Social Space, which serve as a benchmark for transforming the social systems of candidate countries. The institutional mechanisms for the global dissemination of European Good Governance standards, particularly through instruments of political and economic conditionality, are investigated.

The second chapter analyzes the regulatory and legal framework of the EU's external activities in the context of humanitarian governance and explores the conceptual shift of European strategy towards the Humanitarian-Development-Peace (HDP) Nexus paradigm. It characterizes the specifics of the EU's interaction with key international organizations in addressing global social crises. Furthermore, it evaluates the impact of EU macro-financial assistance programs on the modernization of social infrastructure and the support of veteran reintegration processes in countries undergoing post-war reconstruction.

The third chapter explores the practical aspects of implementing European standards at the level of local self-government, using the activities of the Department of Social and Veteran Policy of the Boryspil City Council as a case

study. A detailed assessment of the effectiveness of utilizing international assistance tools and EU grant programs to support veterans within the community is conducted. Based on the analysis, strategic recommendations are developed for the digitalization and service transformation of the national social protection system in the context of the EU Digital Single Market requirements.

The practical significance of the results consists in the possibility of their application by local self-government bodies to increase institutional capacity in attracting European grants, optimising social and veteran policies, and developing strategies for the digital transformation of social services.

Keywords: European Union, normative power, public administration, good governance, social policy, veteran policy, post-war recovery, European integration, digitalisation.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ МАГІСТЕРСЬКОЇ РОБОТИ

1. Шабан А.І. Припинення фінансування USAID: вплив на євроінтеграційні процеси в Україні. // Шевченківська весна – 2025: публічне управління та державна служба : матеріали щоріч. Всеукр. наук.-практ. конф. студентів, аспірантів та молодих вчених (Київ, 26 берез. 2025 р.) / за заг. ред. Л. Г. Комахи, Т. П. Паламарчук. Київ : ННІ ПУДС КНУ, 2025. С. 333-335.
2. Shaban A.I. Globalization trends and their impact on the Ukrainian integration to the EU standards in Public Administration // Глобалізаційні виклики: урядування майбутнього : матеріали щоріч. Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 18 квіт. 2025 р.) / за заг. ред. Л. Г. Комахи, Т. П. Паламарчук. Київ : ННІ ПУДС КНУ, 2025. С. 333-335.
3. Шабан А.І. Європейські структурні та інвестиційні фонди як драйвери змін українського суспільства // Євроінтеграційний дизайн: стратегії відновлення України : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 6 травня 2025 р.) / за заг. ред. Л. Г. Комахи, М. С. Орлів. Київ : ННІ ПУДС КНУ, 2025. С. 142–144.

ЗМІСТ

АНОТАЦІЯ.....	1
ANNOTATION	3
ВСТУП.....	9
 РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЄС ЯК ГЛОБАЛЬНОГО СУБ'ЄКТА УПРАВЛІННЯ.	 13
1.1. Концептуалізація ЄС як «нормативної сили» та глобального актора у сфері соціальної політики.	 13
1.2. Нормативно-правова база зовнішньої діяльності Європейського Союзу в контексті гуманітарного врядування.	 22
1.3. Принципи Європейського соціального простору як орієнтир для країн- кандидатів.	 35
Висновки до Розділу 1.....	40
 РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ВПЛИВУ ЄС НА ТРАНСФОРМАЦІЮ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН ТА СИСТЕМ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ.	 42
2.1 Механізми поширення європейських стандартів належного врядування (Good Governance) у глобальному вимірі.	 42
2.2 Вплив допомоги ЄС на модернізацію соціальної інфраструктури та підтримку ветеранів у країнах післявоєнного відновлення.	 46
2.3. Взаємодія ЄС із міжнародними організаціями (ООН, Червоний Хрест) у вирішенні глобальних соціальних криз.....	 58
Висновки до Розділу 2.....	66
 РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ СОЦІАЛЬНОЇ ТА ВЕТЕРАНСЬКОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ.....	 68
3.1. Адаптація діяльності Управління соціальної та ветеранської політики Бориспільської міської ради до стандартів ЄС у соціальній політиці.	 68
3.2. Оцінка використання міжнародних інструментів допомоги та грантових програм ЄС для підтримки ветеранів у Бориспільській громаді.	 74
3.3. Стратегічні рекомендації щодо цифровізації та сервісної трансформації соціального захисту в контексті європейського цифрового простору.	 79
Висновки до Розділу 3.....	85
 ВИСНОВКИ	 88
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	92

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ ТА СКОРОЧЕНЬ

- ВООЗ – Всесвітня організація охорони здоров'я
- ВПО – Внутрішньо переміщені особи
- ВПП – Всесвітня продовольча програма
- ДЄС – Договір про Європейський Союз
- ДФЄС – Договір про функціонування Європейського Союзу
- ЄПС – Європейська політика сусідства
- ЄСП – Європейський соціальний простір
- ЄСХ – Європейська соціальна хартія
- МГП – Міжнародне гуманітарне право
- МКЧХ – Міжнародний Комітет Червоного Хреста
- МОМ – Міжнародна організація з міграції
- МОП – Міжнародна організація праці
- МППЛ – Міжнародне право прав людини
- МФТХЧ – Міжнародна федерація товариств Червоного Хреста та Червоного Півмісяця
- ПВЗВТ (DCFTA) – Поглиблена і всеосяжна зона вільної торгівлі
- ЦСР – Цілі сталого розвитку ООН
- AROE – At Risk of Poverty or Social Exclusion (Ризик бідності або соціального виключення)
- CSR – Corporate Social Responsibility (Корпоративна соціальна відповідальність)
- DDR – Disarmament, Demobilisation and Reintegration (Роззброєння, демобілізація та реінтеграція)
- DG ECHO – Directorate-General for European Civil Protection and Humanitarian (Генеральна дирекція з питань цивільного захисту та гуманітарної допомоги в Європі)
- DG INTPA – Directorate-General for International Partnerships (Генеральна дирекція з міжнародного партнерства)

DWCP – Decent Work Country Programmes (Програми гідної праці по країнах)

EAS – European Administrative Space (Європейський адміністративний простір)

EESSI – Electronic Exchange of Social Security Information (Електронний обмін інформацією щодо соціального забезпечення)

EIF – European Interoperability Framework (Європейська рамка інтероперабельності)

EPSR – European Pillar of Social Rights (Європейський стовп соціальних прав)

ESI – Emergency Support Instrument (Інструмент екстреної підтримки)

ESSPASS – European Social Security Pass (Європейський паспорт соціального забезпечення)

FAFA – Financial and Administrative Framework Agreement (Фінансово-адміністративна рамкова угода)

FPA – Framework Partnership Agreements (Рамкові партнерські угоди)

HDP Nexus – Humanitarian-Development-Peace Nexus (Гуманітарно-розвитковий-мирний нексус / Потрійний зв'язок)

NDICI – Neighbourhood, Development and International Cooperation Instrument (Інструмент сусідства, розвитку та міжнародного співробітництва – Глобальна Європа)

NPE – Normative Power Europe (Нормативна сила Європи)

PPP – Pilot Programmatic Partnership (Пілотне програмне партнерство)

SEAR – Solidarity and Emergency Aid Reserve (Резерв солідарності та екстреної допомоги)

SIGMA – Support for Improvement in Governance and Management (Програма підтримки вдосконалення врядування та управління)

TAIEX – Technical Assistance and Information Exchange (Інструмент технічної допомоги та обміну інформацією)

UCPM – Union Civil Protection Mechanism (Механізм цивільного захисту ЄС)

UK Dev – Урядове агентство розвитку Великої Британії

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. В умовах глобальних геополітичних трансформацій, криз та зростання гуманітарних викликів дослідження ролі Європейського Союзу (ЄС) як глобального актора набуває особливого значення. Відмовившись від класичних параметрів геополітичної ваги, заснованих виключно на військовій чи економічній могутності, ЄС еволюціонував у потужну «нормативну силу», що формує етичні, правові та соціальні стандарти глобального врядування. Для України, яка перебуває на вирішальному етапі європейської інтеграції та водночас долає руйнівні наслідки повномасштабної війни, імплементація цих європейських практик у національну систему публічного управління є не просто зобов'язанням, а необхідністю для сталого розвитку.

Особливої актуальності набуває трансляція європейських стандартів на місцевий (муніципальний) рівень, де державні макроекономічні гарантії трансформуються в конкретні публічні послуги. У сфері соціальної та ветеранської політики розуміння механізмів адаптації норм ЄС, ефективне використання інструментів міжнародної допомоги та цифровізація управління мають безпосереднє прикладне значення. Це є фундаментом для забезпечення інституційної стійкості територіальних громад, якісної та гідної реінтеграції ветеранів, а також повної гармонізації національних політик із вимогами Європейського соціального простору.

Дослідження проблематики. Теоретико-методологічні засади концептуалізації Європейського Союзу як глобального актора та «нормативної сили» були закладені в працях таких науковців, як І. Маннерс, Л. Аггестам, Х. Йоргенс. Питання європейського гуманітарного врядування та соціального простору досліджували Д. Фассен та Дж. Чекель. Механізми політичної обумовленості та транснаціональної дифузії норм аналізували Ф. Шіммельфенніг, У. Седельмаєр, Ф. Парментьє. Водночас, незважаючи на значний масив наукових праць, питання практичної імплементації соціальних та ветеранських стандартів ЄС на рівні місцевого самоврядування

України в умовах повоєнного відновлення та активної фази євроінтеграції залишаються недостатньо вивченими і потребують комплексного дослідження.

Метою кваліфікаційної магістерської роботи є теоретичне обґрунтування ролі ЄС як глобального суб'єкта управління та розробка практичних рекомендацій щодо імплементації європейських стандартів соціальної і ветеранської політики в систему публічного управління України на національному та місцевому (муніципальному) рівнях.

Для досягнення поставленої мети було визначено такі **завдання дослідження**:

1. Розкрити теоретичні засади концептуалізації ЄС як «нормативної сили» та глобального актора у сфері соціальної політики.
2. Проаналізувати нормативно-правову базу зовнішньої діяльності Європейського Союзу в контексті гуманітарного врядування.
3. Визначити принципи Європейського соціального простору як орієнтир для трансформації соціальних систем країн-кандидатів.
4. Дослідити механізми поширення європейських стандартів належного врядування (Good Governance) у глобальному вимірі.
5. Оцінити вплив програм допомоги ЄС на модернізацію соціальної інфраструктури та підтримку ветеранів у країнах післявоєнного відновлення.
6. Охарактеризувати особливості взаємодії ЄС з міжнародними організаціями (ООН, Червоний Хрест) у вирішенні глобальних соціальних криз.
7. Проаналізувати процес та стан адаптації діяльності Управління соціальної та ветеранської політики Бориспільської міської ради до стандартів ЄС.
8. Здійснити оцінку ефективності використання міжнародних інструментів допомоги та грантових програм ЄС для підтримки ветеранів у Бориспільській громаді.

9. Розробити стратегічні рекомендації щодо цифровізації та сервісної трансформації соціального захисту в Україні у контексті європейського цифрового простору.

Об’єктом дослідження є система публічного управління та міжнародних відносин в умовах європейської інтеграції.

Предметом дослідження є вплив Європейського Союзу як глобального актора на міжнародні відносини та публічне управління.

Методи дослідження. Для розв’язання поставлених завдань у роботі використано комплекс загальнонаукових і спеціальних методів: *аналіз і синтез* – для формування теоретико-методологічної бази функціонування ЄС як «нормативної сили»; *нормативно-правовий аналіз* – для вивчення законодавчої бази зовнішньої політики ЄС та соціального простору; *порівняльний (компаративний) аналіз* – для зіставлення українських муніципальних і європейських практик належного врядування; *метод кейс-стаді (вивчення випадку)* – для детального аналізу практичного досвіду імплементації норм ЄС на прикладі Управління соціальної та ветеранської політики Бориспільської міської ради; *документальний аналіз* – при опрацюванні планово-звітної, грантової документації та міжнародних звітів; *метод прогнозування* – для розробки стратегічних рекомендацій щодо цифровізації соціальних послуг.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в системному обґрунтуванні концептуальної моделі впливу Європейського Союзу на трансформацію національних систем публічного управління в умовах євроінтеграції та безпрецедентних викликів війни.

Практичне значення отриманих результатів полягає у тому, що сформульовані висновки та розроблені рекомендації можуть бути безпосередньо використані органами місцевого самоврядування для підвищення інституційної спроможності при залученні міжнародної допомоги. Запропоновані кроки з цифровізації та сервісної трансформації

можуть слугувати дорожньою картою при формуванні єдиного цифрового соціального простору.

Апробація результатів дослідження реалізована у вигляді публікації тез наукової доповіді для участі у Всеукраїнській науково-практичній конференції студентів, аспірантів та молодих вчених «Шевченківська весна» – 2025 на тему «Припинення фінансування USAID: вплив на євроінтеграційні процеси в Україні», у Міжнародній науково-практичній конференції «Євроінтеграційний дизайн: стратегії відновлення України» на тему «Європейські структурні та інвестиційні фонди як драйвери змін українського суспільства», а також у Міжнародній науково-практичній конференції «Глобалізаційні виклики: урядування майбутнього» на тему «Globalization trends and their impact on the Ukrainian integration to the EU standards in Public Administration».

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків та списку використаних джерел, який налічує 123 найменувань. Загальний обсяг роботи становить 109 сторінок.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЄС ЯК ГЛОБАЛЬНОГО СУБ'ЄКТА УПРАВЛІННЯ.

1.1. Концептуалізація ЄС як «нормативної сили» та глобального актора у сфері соціальної політики.

Протягом останніх десятиліть академічний та політичний дискурси щодо природи зовнішньої політики Європейського Союзу (ЄС) зазнали глибоких і радикальних змін. Ця безперервна еволюція відображає як внутрішню інституційну розбудову самого об'єднання, так і масштабні зміни у структурі глобального управління та системі міжнародних відносин загалом. Унікальна природа Європейського Союзу як гібридного політичного утворення, що не є ані класичною суверенною національною державою у традиційному розумінні, ані класичною міжнародною організацією, зумовила постійний науковий пошук теоретичних рамок для оцінки його здатності впливати на глобальні процеси [84; 122].

Історично цей концептуальний пошук розпочався з фундаментальних дебатів щодо здатності об'єднаної Європи виступати самостійним і дієвим актором на міжнародній арені. Відправною точкою для багатьох дослідників європейської інтеграції стала первинна концептуалізація ролі ЄС через призму м'якого впливу та економічної взаємозалежності. Проте із завершенням епохи холодної війни, поглибленням глобалізації економіки та посиленням світової взаємозалежності виникла потреба у нових теоретичних парадигмах. Ці нові рамки мали фокусуватися на унікальній здатності Європейського Союзу формувати глобальні правила гри, визначати світові стандарти та транслювати власні ідеологічні, етичні та соціальні цінності далеко за межі своїх географічних кордонів [88].

Ключовою теоретичною моделлю для осмислення ідейного, етичного та ціннісного аспекту зовнішньої політики Європейського Союзу є підхід «Нормативної сили Європи» (Normative Power Europe, NPE). Ця концептуальна рамка була вперше найбільш комплексно та аргументовано сформульована британським політологом Іаном Маннерсом у його статті,

опублікований у 2002 році. Своєю працею Маннерс дав пряму відповідь на давній теоретичний скептицизм щодо зовнішньополітичної дієздатності ЄС, стверджуючи, що настав час вийти за вузькі межі традиційних уявлень про міжнародну роль європейського об'єднання [88].

Згідно з інноваційним підходом Маннерса, Європа не може і не повинна порівнюватися з жодним іншим існуючим чи колишнім політичним утворенням, як-от Сполучені Штати Америки (США) чи класичні імперії минулого. Він запропонував науковій спільноті відмовитися від застарілих бінарних дебатів про матеріальні виміри сили. Натомість Маннерс стверджує, що саме через свою особливу історичну еволюцію, яка передбачала свідомий перехід від руйнівної війни до сталого миру, а також через гібридну політичну структуру, Європейський Союз має принципово іншу, виключно нормативну основу для своїх відносин із зовнішнім світом. Маннерс визначає сутність нормативної сили так – це здатність формувати самі уявлення про те, що є «нормальним» у міжнародних відносинах, конструюючи ідеологічні та етичні параметри нормальності у світовій політиці XXI століття [88].

Нормативна сила Європи базується на ідеї, що ЄС діє не через примус чи військову міць, а через привабливість власного прикладу та легітимність своїх цінностей. Як зазначають дослідники, нормативна ідентичність визначає, спрямовує та легітимізує міжнародну роль Європи, перетворюючи її на так званий «великий наратив», який забезпечує внутрішню згуртованість через спільну зовнішню політику [70]. Цей концепт органічно вписується в ширший поворот у теорії міжнародних відносин, що підкреслює визначальну роль норм, ідей, переконань та ідентичностей у формуванні зовнішньої поведінки акторів, на противагу суто матеріалістичним чи раціоналістичним теоріям реалізму та неолібералізму, які фокусуються на максимізації влади та економічної вигоди [88].

Подальший розвиток концепції нормативної сили не зупинився на констатації ідейної привабливості. Науковці, зокрема Лісбет Аггестам,

суттєво розширили цей підхід, ввівши до академічного обігу поняття «Етичної сили Європи» (Ethical Power Europe). У своїх ґрунтовних працях Аггестам зазначає, що в сучасних умовах відбувся важливий концептуальний зсув у розумінні глобальної ролі ЄС: від того, чим Європа є, до того, що вона цілеспрямовано робить на міжнародній арені [70]. Цей зсув зумовлює позицію Європейського Союзу, який прагне активно змінити світ у напрямку власного бачення глобального суспільного блага. Етична сила передбачає активне втручання задля гарантування базових свобод особистості, формування суспільної рівності та ефективного багатостороннього управління. Відповідно до цього підходу, успішний історичний досвід подолання розбіжностей на власному континенті формує для Європи моральний імператив та невідворотний етичний обов'язок діяти як глобальний миротворець і популяризатор соціальної рівності.

Маннерс у своїй теорії здійснює визначення конкретного набору норм, які Європейський Союз проектує на глобальну арену. Ці норми міцно та юридично базуються на європейському правовому доробку (*acquis communautaire*), політичному доробку (*acquis politique*) та основоположних договорах ЄС. У своїй концептуалізації Маннерс виділяє дев'ять таких норм, які поділяються на п'ять фундаментальних (основних) та чотири другорядні (операційні або мінорні) норми [88].

До п'яти фундаментальних норм належать: мир, свобода, демократія, верховенство права, а також повага до прав людини та фундаментальних свобод. Кожна з цих норм має глибоке історичне та інституційне коріння. Наприклад, норма миру була центральною у Декларації Роберта Шумана 1950 року та в установчих положеннях Паризького договору 1951 року, що започаткував Європейське співтовариство вугілля і сталі, символізуючи перехід континенту від війни до стабільності [116]. Демократичні цінності, принципи правової держави та повага до свобод особистості стали особливо актуальними згодом – у період холодної війни та в часи після її закінчення. Пізніше ці принципи були офіційно формалізовані у Копенгагенських

критеріях 1993 року як безальтернативні вимоги до стабільності державних інститутів країн-кандидатів [39].

Таблиця 1.

Нормативно-правова база ЄС:

Фундаментальні норми: - Мир - Свобода - Демократія - Верховенство права - Повага до прав людини та фундаментальних свобод	Додаткові норми: - Соціальний прогрес - Боротьба з дискримінацією - Сталий розвиток - Належне врядування	Союз ґрунтується на неподільних, універсальних цінностях людської гідності, свободи, рівності та солідарності.
стаття 6 Договору про заснування Європейської Спільноти.	стаття 2 ДЄЕС та ДЄС, а також у статтях 6 та 13 ДЄС.	Хартія Європейського Союзу про основоположні права.

Джерело: складено автором на основі [116; 117; 40].

Однак з точки зору глобальної соціальної політики найбільший практичний інтерес становлять додаткові норми, які є логічним інституційним продовженням фундаментальних норм і безпосередньо формують нормативну базу зовнішнього соціального виміру ЄС. Маннерс виокремлює чотири такі оперативні норми: соціальну солідарність (або соціальний прогрес), боротьбу з дискримінацією (антидискримінацію), сталий розвиток та належне врядування (good governance) [88].

Норма соціальної солідарності та соціального прогресу відіграє ключову роль у концептуалізації ЄС як соціального актора. Як зазначають дослідники, ця норма стала надзвичайно важливим контрзаходом проти надмірної економічної лібералізації, закладеної в Єдиному європейському акті та в процесі створення Економічного та монетарного союзу. Вона зустрічається у всьому масиві *acquis communautaire* (законодавчого доробку ЄС), зокрема у преамбулах основоположних договорів, і є центральним, стратегічним

фокусом соціальної політики ЄС та діяльності Економічного і соціального комітету [116]. Європейський Союз відкрито заявляє, що його моральним обов'язком на міжнародній арені є не лише стимулювання вільної торгівлі, але й проактивний захист та експорт своєї соціальної моделі, що базується на солідарності та взаємодопомозі.

Другою критично важливою соціальною нормою є боротьба з дискримінацією. Ця норма логічно виникла з прогресивного європейського соціального законодавства та загострення занепокоєння щодо проявів расизму і переслідування національних меншин у Європі на початку 1990-х років. Вона знайшла своє чітке юридичне закріплення у статті 13 Договору про заснування Європейських Співтовариств, а також у вимогах щодо захисту прав меншин у рамках Копенгагенських критеріїв [116; 39]. Рівність та недискримінація розглядаються європейськими інституціями, як керівні принципи міжнародних дій, де просування гендерної рівності, інклюзії та різноманітності є життєво необхідним для забезпечення соціальної справедливості та стійкого економічного прогресу.

Третя мінорна норма – сталий розвиток – набула особливої ваги після Глобального саміту Землі і була інтегрована у Договір про Європейський Союз (стаття 2) [45]. Остання норма належного управління (good governance) довершує соціально-нормативний каркас, вимагаючи від держав прозорості, підзвітності та ефективності інституцій [88]. Цей конституційний зв'язок беззаперечно доводить, що нормативна сила ЄС у соціальній сфері глибоко вкорінена у його власній правовій та політичній ідентичності.

Європейський Союз стратегічно вибудував надзвичайно тісне інституційне партнерство з Міжнародною організацією праці (МОП) [14]. Конвенції та декларації МОП становлять визнаний нормативний фундамент для зовнішніх соціальних дій Брюсселя. Експертні дослідження показують, що, просуваючи соціальну політику на глобальному рівні, ЄС свідомо та послідовно надає пріоритет глибокій взаємодії з МОП, що вигідно відрізняє його від підходів Світової організації торгівлі (СОТ), яка традиційно

зосереджена переважно на жорсткій лібералізації ринків і часто ігнорує соціальні чи екологічні наслідки нерегульованої вільної торгівлі.

Концептуальним та ідеологічним ядром цієї співпраці виступає Порядок денний гідної праці (Decent Work Agenda), який був офіційно підтриманий всіма ключовими інституціями ЄС і нині активно імплементується через програми співробітництва у третіх країнах. Центральним механізмом тут виступають Програми гідної праці по країнах (Decent Work Country Programmes, DWCP), які ЄС підтримує шляхом динамічного діалогу та масштабної фінансово-технічної допомоги. Порядок денний гідної праці ґрунтується на чотирьох нерозривних фундаментальних стовпах. По-перше, стимулювання створення продуктивних і безпечних робочих місць. По-друге, розширення охоплення та підвищення якості систем соціального захисту. По-третє, непохитне гарантування фундаментальних трудових прав, зокрема свободи асоціацій та викорінення дитячої праці. Насамкінець, активне сприяння соціальному діалогу між державою, організаціями роботодавців та вільними профспілками.

Крім того, Європейський Союз взяв на себе роль ключового глобального амбасадора Декларації МОП 1998 року, яка стосується основоположних засад і свобод у трудовій сфері, наполягаючи на їх безумовному дотриманні у всіх своїх двосторонніх та багатосторонніх міжнародних угодах. Брюссель закликає європейські та міжнародні транснаціональні корпорації дотримуватися принципів соціальної відповідальності бізнесу (Corporate Social Responsibility, CSR), а також новітніх директив з корпоративної стабільності, прагнучи інтегрувати високі соціальні стандарти у глобальні ланцюги постачання. Таким чином, дія європейської нормативної сили поширюється не лише на суверенні держави, але й на транснаціональний приватний сектор, який змушений адаптувати свою поведінку до етичних вимог ЄС.

Нормативна відмінність (normative distinctiveness) Європейського Союзу як глобального соціального актора особливо яскраво проявляється при

глибокому порівняльному аналізі його Політики розвитку (Development Policy) з підходами традиційних глобальних фінансових інституцій, таких як Світовий банк або Міжнародний валютний фонд (МВФ). Якщо політика Світового банку в минулому базувалася переважно на жорстких програмах структурної макроекономічної адаптації, то пропозиція ЄС має принципово інше, набагато більш соціально орієнтоване забарвлення. Європейський підхід у політиці розвитку фокусується на «заспокійливих» та консенсусних нормах, наприклад на довгостроковому соціальному розвитку, розбудові інституційного потенціалу, подоланні структурної бідності та забезпеченні максимальної інклюзивності.

Більше того, реагуючи на глобальні виклики кліматичних змін, в останні роки відбулося злиття соціальних та екологічних настанов у зовнішній політиці ЄС. Європейська Комісія (зокрема з ухваленням Європейського зеленого курсу – European Green Deal) розпочала трансформацію класичної Європейської соціальної моделі у новітню «Європейську Еко-Соціальну Модель» [85]. Цей проект претендує на глобальне лідерство у комплексному вирішенні проблем кліматичної зміни, забезпечення так званого «справедливого переходу» (just transition) для працівників промислових регіонів та підтримки глобальної соціальної рівності, створюючи нові нормативні орієнтири для всього світу.

Набуття чинності Лісабонським договором у 2009 році стало справді переломним моментом, який закріпив нерозривний зв'язок між європейською політикою вільної торгівлі та нормативними соціальними цілями [87]. Стаття 21 Договору про Європейський Союз (ДЄС) встановила зобов'язання ЄС послуговуватися у зовнішніх зносинах тими ж високими етичними принципами, які надихнули його власне створення: повага до людської гідності, рівноправність, соціальна солідарність, верховенство права та захист прав людини [117]. Крім того, ця стаття прямо вимагає від зовнішніх політик Союзу всіляко сприяти «сталому економічному, суспільному та екологічному прогресу держав, які розвиваються, із основною метою

подолання бідності». У свою чергу, стаття 9 Договору про функціонування Європейського Союзу (ДФЄС) доповнює цю архітектуру, зобов'язуючи інституції ЄС системно враховувати необхідність забезпечення належного соціального захисту в усіх своїх зовнішніх та внутрішніх політиках [118].

ЄС імплементував системну практику включення до текстів угод спеціальних зобов'язуючих Розділів про торгівлю та сталий розвиток (Trade and Sustainable Development, TSD). Ці розділи вимагають від держав-партнерів робити постійні, вимірювані та тривалі зусилля щодо ратифікації та ефективного виконання фундаментальних принципів та конвенцій Міжнародної організації праці (МОП), а також ключових багатосторонніх екологічних угод (як-от Паризька кліматична угода). У разі систематичних порушень цих розділів ЄС має право ініціювати процедури деградації торговельного статусу або тимчасового скасування преференцій, використовуючи економічні стимули і загрозу санкцій для зміни соціальної поведінки урядів третіх країн. У цьому контексті соціальні норми стають невід'ємною частиною глобального економічного управління, а нормативна ідентичність Європейського Союзу знаходить своє практичне, матеріальне втілення в механізмах міжнародної торгівлі.

Найбільш масштабним та емпірично доведеним історичним прецедентом експорту Європейської соціальної моделі стала Політика розширення ЄС. Ключовим механізмом цього експорту є обов'язкова імплементація *acquis communautaire* (законодавчого доробку ЄС). У цьому контексті переговорний Розділ 19 «Соціальна політика і зайнятість» відіграє вирішальну роль. Кандидати зобов'язані здійснити перетворення правових стандартів у сфері безпечних умов праці, рівного ставлення до працівників та захисту їхніх прав [39]. Найпоказовішим сучасним прикладом є регіон Західних Балкан. У період з 2018 по 2022 роки активні переговори про вступ із Республікою Сербія дозволили повноцінно відкрити переговорний Розділ 19. Згідно зі звітами Європейської Комісії, це миттєво стимулювало сербський уряд до запуску системних реформ у сфері соціального захисту та

посилення боротьби з домашнім насильством. У 2021-2022 роках усі партнери регіону (включно з Албанією, Косово, Північною Македонією, Чорногорією та Сербією) взяли на себе офіційні зобов'язання імплементувати програму «Гарантія для молоді» (Youth Guarantee) за європейськими стандартами [96].

Ця ініціатива, відома як Youth Guarantee Flagship, стала центральним елементом соціальної повістки на численних самітах ЄС по Західнім Балканам. Цей кейс демонструє, як політична обіцянка членства (умовність) конвертується у пряме, добровільне запозичення європейських соціальних правил. Країни регіону також звітують про помірний, але стійкий прогрес у вирівнюванні своєї національної політики зайнятості та соціального захисту відповідно до нормативної бази ЄС [96].

Особливе і вкрай важливе місце в дослідженнях нормативної сили Європейського Союзу посідає Україна, де складні процеси євроінтеграції розгортаються на тлі безпекових викликів. Аналіз динаміки імплементації Угоди про асоціацію та Поглибленої і всеосяжної зони вільної торгівлі (DCFTA) демонструє показники інституційного наближення у соціальній галузі. За даними державного моніторингу, на 2025 рік рівень виконання Україною завдань та зобов'язань за Угодою про асоціацію у сфері «Соціальна політика і трудові відносини» досяг 87% (із приростом у 7% лише за один рік) [58; 13]. Цей показник навіть випереджає загальний рівень виконання всієї Угоди про асоціацію, який становить 84%. Досягнення цього результату вимагало імплементації масштабних законотворчих змін у сфері реформування ринку праці, запровадження європейських стандартів охорони праці, регулювання торгівлі та посилення захисту вразливих груп населення [13; 104].

Концептуалізація Європейського Союзу як «нормативної сили» та масштабного глобального актора у сфері соціальної політики є надзвичайно складним, багатовимірним і постійно еволюціонуючим процесом. Відмовившись від застарілих класичних параметрів вимірювання

геополітичної ваги, заснованих виключно на військовій чи грубій економічній могутності, парадигма Нормативної сили Європи (NPE) доводить, що здатність генерувати ідеї, формувати глобальні уявлення про прийнятну «нормальність» та наполегливо просувати універсальні етичні цінності є не менш дієвим і стратегічно важливим інструментом міжнародного впливу у XXI столітті. Соціальний вимір зовнішньої політики ЄС, що системно базується на таких критично важливих нормах, як соціальна солідарність, жорстка антидискримінація та сталий економічний розвиток, виступає яскравим підтвердженням цієї теоретичної тези.

1.2. Нормативно-правова база зовнішньої діяльності Європейського Союзу в контексті гуманітарного врядування.

Європейський Союз історично утвердив себе на міжнародній арені не лише як провідний глобальний фінансовий донор, який забезпечує левову частку світової підтримки для постраждалих регіонів, але й як ключовий інституційний архітектор і транслятор високих стандартів реагування на надзвичайні ситуації [34].

Еволюція ролі Європейського Союзу від простого інструментального надавача матеріальних ресурсів та логістичних послуг до повноцінного геополітичного та нормативного актора зумовила нагальну потребу в концептуалізації феномену «гуманітарного врядування» як самостійного, багаторівневого та надзвичайно складного об'єкта наукового дослідження. Нормативно-правова база зовнішньої діяльності Європейського Союзу в цьому специфічному контексті виступає не як статичний набір правил, а як багатовимірний та високодинамічний комплекс норм первинного установчого права, актів вторинного законодавства, актів так званого м'якого права, стратегічних комунікацій інституцій ЄС, а також міжнародних угод.

На відміну від вузького, переважно операційного поняття «гуманітарна допомога», що традиційно фокусується виключно на процесі фізичної передачі матеріальних благ, продовольства, медикаментів та базових послуг потребуючим, концепт «врядування» охоплює всю складну архітектуру

глобальної влади. У дослідницьких матеріалах Інституту соціальних досліджень (ISS) зазначається, що цей концепт включає механізми прийняття рішень, нормативного регулювання, міжурядової та міжвідомчої координації, адвокації з метою відстоювання людських прав, а також інститутів глобальної підзвітності [113]. Розвиток міжнародного гуманітарного порядку науковцями визнається як одна з найбільш вражаючих і масштабних революцій у міжнародній етиці за останні два століття, що об'єктивно відображає свідому спробу глобальної спільноти інституціоналізувати зусилля, спрямовані на полегшення страждань інших людей. Відповідно до цього підходу, гуманітарне врядування сьогодні визначається як дедалі більш організована, бюрократизована та інтернаціоналізована спроба врятувати життя, підвищити добробут та суттєво зменшити страждання найбільш вразливих та маргіналізованих груп населення у світі. Це явище давно вийшло за вузькі рамки простого міждержавного чи двостороннього співробітництва і безпосередньо торкається фундаментальних питань морального прогресу та етичної еволюції людства в умовах глобалізації [76].

Водночас, спираючись на академічні праці Д. Фассена, гуманітарне врядування має пояснюватися не лише через призму чистого ідеалістичного альтруїзму [69]. Воно розглядається як системна спроба структурного управління індивідами та цілими популяціями в ім'я збереження життя та зменшення людських страждань у різноманітних контекстах гуманітарних криз. Ця теорія зміщує дослідницький фокус із чистого альтруїзму на аналіз владних відносин, механізмів контролю та інституційних інтересів [80].

Вона доводить, що сфера гуманітарної дії є за своєю природою глибоко транснаціональною і вкрай рідко може бути об'єктивно проаналізована виключно через традиційну державоцентричну призму. У сучасності гуманітарне врядування розглядають як безперервний процес взаємодії. Це арена, на якій уряди, національні та міжнародні гуманітарні організації, агентства Організації Об'єднаних Націй, актори громадянського суспільства та безпосередньо самі уражені кризою громади працюють разом для

вирішення гуманітарних потреб [113]. Дослідники категорично відкидають суспільні міфи щодо того, ніби міжнародні благодійні донори або великі агентства ООН утворюють своєрідну «імперію», яка нібито повністю і безальтернативно детермінує всі процеси. Навпаки, політика формується безпосередньо на практиці, у складних і часто непередбачуваних умовах реальності [113].

У сучасній системі міжнародного права сформувався комплексний міжгалузевий інститут гуманітарної допомоги, що розвивається на стику кількох правових сфер, зокрема міжнародного гуманітарного права, міжнародного права прав людини, права міжнародного реагування на катастрофи, міжнародного екологічного права, а також наднаціонального права Європейського Союзу. Становлення цього інституту зумовлене глобалізаційними процесами та утвердженням базових ціннісно-правових орієнтирів – передусім прав людини, принципу правової держави й захисту довкілля – і водночас постає як відповідь на ключові виклики сучасного світу. Наднаціональне врядування ЄС у цій сфері реалізується через надзвичайно розгалужену систему жорстких регуляторних стандартів, гнучких фінансових інструментів та суворих механізмів підзвітності. З одного боку, академічний та нормативний ідеал гуманітаризму вимагає повної незалежності, неупередженості та нейтральності гуманітарної дії [76]. З іншого боку, тиск реальної політики та виклики глобальної безпеки неминуче перетворюють гуманітарну допомогу на вагомий елемент загальної системи зовнішніх зносин Союзу, що іноді використовується як непрямий інструмент стримування міграційних потоків, стабілізації сусідніх регіонів та просування європейських геополітичних інтересів [33].

Історичний аналіз демонструє, що еволюція нормативно-правової бази у цій сфері була шляхом поступового усвідомлення Союзом необхідності виокремлення гуманітарної функції з-під загальної парасольки політики розвитку.

До набрання чинності Лісабонським договором у 2009 році гуманітарна

допомога Європейського Союзу взагалі не мала окремої, чітко статті в установчих договорах. До того, єдиною правовою основою для ухвалення актів вторинного законодавства слугувала компетенція у сфері співробітництва з метою економічного розвитку, яка була закріплена у статті 178 Договору про заснування Європейського Співтовариства (ДЕС). Політика розвитку за своєю природою завжди орієнтована на довгострокові макроекономічні перетворення, викорінення структурної бідності, побудову та реформування державних інституцій. Більше того, вона часто і цілком легально передбачає застосування жорсткої політичної обумовленості й вимагає надзвичайно тісної співпраці з офіційними урядами країн-реципієнтів. Натомість глибинна сутність гуманітарної допомоги полягає у зовсім іншому: це необхідність негайного, швидкого реагування на надзвичайні ситуації з єдиною метою – порятунком людських життів. Ця функція вимагає беззастережного і суворого дотримання принципів абсолютного нейтралітету та повної незалежності від будь-яких політичних умов чи вимог урядів як держав-донорів, так і держав-реципієнтів [86].

Ухвалення та подальша ратифікація Лісабонського договору здійснили кардинальну перебудову всього правового ландшафту, перетворивши гуманітарне врядування на повноцінний, самостійний напрям зовнішньої діяльності Союзу. Відповідно до положень Статті 3 Договору про Європейський Союз (ДЄС), яка встановлює загальні цілі Союзу, визначено, що у своїх зовнішніх відносинах Союз не лише захищає власні інтереси та безпеку, але й активно сприяє зміцненню демократії, верховенству права, відстоюванню прав індивіда, а також сприяє миру, безпеці, сталому розвитку, солідарності та взаємній повазі між народами [117].

Своєю чергою, Стаття 21 ДЄС виступає відправною точкою для розуміння загальної філософії європейського гуманітарного врядування. Ця норма чітко пояснює, що діяльність у цій сфері є невід'ємною частиною зовнішніх дій, які базуються на принципах, що надихнули на створення самого Союзу. Згідно з пунктом 2(g) цієї статті, Європейський Союз визначає

і здійснює спільну політику з метою надання оперативної допомоги населенню, країнам та цілим регіонам, які стикаються з руйнівними наслідками природних і антропогенних (техногенних чи конфліктних) катастроф [86]. Окрім цього, Стаття 21 встановлює загальну вимогу щодо забезпечення узгодженості між різними сферами зовнішньої діяльності Союзу, такими як спільна зовнішня політика та політика безпеки (СЗППБ), політика розвитку, торговельна політика та гуманітарна допомога.

Наріжним каменем гуманітарного врядування стала Стаття 214 Договору про функціонування Європейського Союзу (ДФЄС). Частина 1 Статті 214 визначає функціональне призначення та обсяг гуманітарної допомоги, вказуючи, що операції Союзу спрямовані виключно на надання ситуативної допомоги, максимальне полегшення людських страждань та захист вразливих людей у третіх країнах, які стали безпосередніми жертвами природних катастроф або складних криз, спричинених діяльністю людини. При цьому норма чітко закріплює, що такі дії ЄС мають доповнювальний характер до зусиль окремих держав-членів [86].

Фундаментальне нормативне значення, на якому наголошують усі дослідники європейського права, має Частина 2 Статті 214. Цей параграф встановлює, що всі гуманітарні операції без винятку повинні проводитися у суворій відповідності до норм та принципів загального міжнародного права, а також до основоположних гуманітарних принципів: неупередженості, нейтральності та недискримінації [86].

Частина 4 гарантує правоздатність Європейського Союзу як міжнародного суб'єкта укладати відповідні міжнародні угоди з урядами третіх країн та компетентними міжнародними організаціями (насамперед з агентствами системи ООН) для досягнення цілей допомоги, гарантуючи при цьому, що це не обмежує аналогічну суверенну компетенцію держав-членів укладати власні двосторонні угоди. Окремої уваги заслуговує Частина 5, яка заклала правову основу для установи Європейського добровольчого корпусу гуманітарної допомоги (European Voluntary Humanitarian Aid Corps) [75].

Створення цього органу стало відповіддю на намір ЄС значно посилити громадянський вимір врядування, залучивши активних молодих європейців до гуманітарних операцій по всьому світу [86]. Ця правова норма була успішно імплементована в ініціативу «Волонтери допомоги ЄС» у 2014 році, а починаючи з 2021 року, ці волонтерські активності були повністю інтегровані до ширшої та масштабнішої програми «Європейського корпусу солідарності» (European Solidarity Corps), що розрахована на період 2021-2027 років [86].

Ефективність функціонування нормативно-правової бази будь-якої складної наднаціональної системи завжди залежить від чіткості, прозорості та збалансованості механізму розмежування повноважень. У контексті Європейського Союзу, відповідно до статей 2-4 ДФЄС, усі повноваження суворо поділяються на три основні категорії: виключні, спільні та підтримуючі (або координуючі). Проте саме у сфері гуманітарного врядування ми спостерігаємо дію абсолютно унікальної правової конструкції, яка не має аналогів у жодній іншій політиці ЄС.

Згідно зі статтею 4 ДФЄС у сферах співробітництва з метою розвитку та гуманітарної допомоги Європейський Союз має повну юридичну компетенцію здійснювати діяльність та проводити масштабну спільну політику. Проте, здійснення цієї наднаціональної компетенції Союзом у жодному разі не повинно перешкоджати суверенним державам-членам здійснювати власну, паралельну національну компетенцію в цих самих сферах.

Як зазначають дослідники європейського права, ця правова конструкція є унікальна. У класичних сферах спільної компетенції (наприклад, функціонування внутрішнього ринку або захист довкілля) діє принцип превентивного права (*pre-emption concept*). Це означає, що як тільки ЄС ухвалює гармонізуюче законодавство у певній сфері, держави-члени втрачають суверенне право самостійно регулювати ці правовідносини в тій мірі, в якій вони були врегульовані на рівні Союзу. Однак у гуманітарному

врядуванні превентивний ефект повністю відсутній.

Принцип субсидіарності тут еволюціонував у гнучкий механізм забезпечення скоординованих повноважень. В реальності це означає, що Європейська Комісія (як наднаціональний орган) та уряди двадцяти семи держав-членів діють паралельно, але абсолютно незалежно як донори на світовій арені [112].

Такий специфічний розподіл компетенцій генерує вкрай складні, подвійні та політичні наслідки. З одного боку, він дозволяє Європі акумулювати величезні фінансові ресурси з різних джерел (як з консолідованого бюджету ЄС, так і з національних бюджетів) та одночасно зберігає чутливий суверенітет держав-членів у формуванні їхньої власної незалежної зовнішньої політики. Держави-члени дуже часто віддають перевагу саме двосторонньому формату надання гуманітарної допомоги, оскільки це дозволяє їм отримувати прямі, відчутні дипломатичні, іміджеві та геополітичні дивіденди у відносинах з країнами, що розвиваються. З іншого боку, у численних звітах та аудитах Європейського Парламенту, ця інституційна паралельність неминуче призводить до фрагментації політики, небажаного дублювання управлінських та логістичних зусиль на місцях катастроф, адміністративного хаосу та, зрештою, до загального послаблення консолідованої позиції ЄС на глобальному рівні в переговорах з іншими світовими лідерами [112].

Центральним інституційним двигуном та безпосереднім виконавцем політики гуманітарного врядування ЄС виступає Європейська Комісія, а саме її спеціалізована Генеральна дирекція з питань європейського захисту населення та гуманітарних місій (DG ECHO), яка була заснована ще у 1992 році як реакція на загострення ситуації на Балканах та в Іраку. Відповідно до свого сучасного мандату, DG ECHO одноосібно керує масштабним наднаціональним бюджетом гуманітарної допомоги ЄС, спрямованим на треті країни, та координує Механізм цивільного захисту ЄС (UCPM) [34].

Операційним серцем цієї системи є Координаційний центр оперативного

реагування на кризові ситуації (Emergency Response Coordination Centre – ERCC), який у цілодобовому режимі відстежує всі потенційні глобальні загрози та координує негайне розгортання допомоги. Ця допомога включає не лише фінанси, але й добровільні натуральні внески держав-членів у вигляді експертних команд, спеціалізованого рятувального обладнання, польових шпиталів та транспортної авіації, і спрямовується як для вирішення криз європейського континенту, а також у найвіддаленіших куточках третіх країн [34].

Своєю чергою, Європейська служба зовнішніх справ (EEAS), що функціонує як дипломатичне відомство Союзу, бере безпосередню участь у злагодженні гуманітарної діяльності з більш жорсткими безпековими, оборонними та макродипломатичними каналами, хоча і з дотриманням принципу розмежування [62].

Основним нормативним актом, що історично регулює операційну діяльність у цій сфері, продовжує залишатися Регламент Ради (ЄС) № 1257/96 від 20 червня 1996 року «Про гуманітарну допомогу» [86]. Незважаючи на те, що цей документ був прийнятий задовго до реформ Лісабонського договору, і в той період, коли гуманітарна політика інституційно ще розглядалася як додаток до глобальної політики розвитку, він продовжує формувати правовий каркас для фінансових інструментів сучасності. Регламент 1257/96 деталізує процедури імплементації гуманітарних цілей, безапеляційно підтверджуючи, що будь-яка допомога повинна надаватися виключно тим людям, які найбільше її потребують, абсолютно незалежно від політичного контексту. Як передбачено Регламентом, він застосовується для надання невідкладної допомоги жертвам природних катастроф, антропогенних криз, руйнівних збройних конфліктів, а також у виняткових, непередбачуваних обставинах, співставних за своїми наслідками з катастрофами [86].

Унікальність сучасної європейської моделі гуманітарного врядування полягає в принципі посередництва. Європейський Союз у переважній

більшості кризових випадків не надає допомогу безпосередньо через власний персонал. Натомість європейське фінансування спрямовується через надзвичайно розгалужену мережу. Ця система партнерства включає структури та спеціалізовані агенції Організації Об'єднаних Націй (наприклад, Управління Верховного комісара ООН у справах біженців, Всесвітню продовольчу програму, ВООЗ), Міжнародний Комітет Червоного Хреста та національні товариства Червоного Хреста і Червоного Півмісяця, а також численні авторитетні міжнародні неурядові організації (НУО), які підписують з Комісією Рамкові угоди про партнерство.

Останні роки принесли масштабну модернізацію та консолідацію фінансового інструментарію зовнішньої політики ЄС. Новий комплексний Пакет «Інструмент сусідства, розвитку та міжнародного співробітництва – Глобальна Європа» (NDICI), офіційно встановлений Регламентом (ЄС) 2021/947, здійснив революційну оптимізацію. Цей регламент об'єднав колишні, розрізнені та часто перевантажені інструменти розвитку, політики сусідства та спеціалізований Європейський інструмент демократії та прав людини (EIDHR) в єдину архітектурну рамку із гнучким мандатом використання коштів. Загальний обсяг фінансування за цим інструментом становить суму близько €79,5 млрд у рамках Багаторічного фінансового плану на період 2021-2027 років. Хоча лєвова частка цих коштів спрямована на структурне подолання бідності та зміцнення сталого макроекономічного розвитку третіх країн, Регламент NDICI містить інноваційну «подушку» фінансування (резерв швидкого реагування), що дозволяє Єврокомісії оперативно залучати мільярди євро для негайного реагування на непередбачувані кризи та підтримки партнерів.

Поряд із цими глобальними інструментами ефективно функціонує Механізм цивільного захисту ЄС (rescEU), який регламентований Рішенням Ради 1313/2013. Цей механізм концентрується на посиленні оперативної співпраці держав-членів у запобіганні й реагуванні на надзвичайні ситуації. Його ключовою інновацією стало створення спільних, наднаціональних

стратегічних резервів обладнання (таких як протипожежна авіація, запаси медикаментів та польові лабораторії), які повністю фінансуються з бюджету ЄС і можуть бути швидко мобілізовані для надання негайної допомоги постраждалим країнам як всередині, так і поза межами Європи [121].

Щоб компенсувати позапланові видатки у бюджеті ЄС на 2021-2027 рр. також функціонує спеціальний Резерв солідарності та екстреної допомоги (Solidarity and Emergency Aid Reserve – SEAR) обсягом до €1,2 млрд щорічно, який виступає фінансовим гарантом здатності ЄС реагувати на несподівані катастрофи [59].

Таблиця 2.

Ключові інструменти зовнішньої діяльності ЄС у гуманітарній сфері:

Інструмент	Правова основа	Сфера дії (призначення)	Виконавчий орган	Джерело фінансування
NDICI / Global Europe	Регламент (ЄС) 2021/947	Інтегрований комплексний інструмент розвитку, співробітництва та допомоги: боротьба з бідністю, сталий розвиток, стабілізація та гнучке реагування на кризи.	Єврокомісія (DG INTPA)	Бюджет ЄС (Багаторічний фін. план)
Гуманітарна допомога (ECHO)	Регламент Ради (ЄС) № 1257/96	Надання негайної, безумовної життєвальної допомоги жертвам катастроф та конфліктів виключно у третіх країнах, управління гострими гуманітарними кризами.	Єврокомісія (DG ECHO)	Бюджет ЄС (стаття «Гуманітарна допомога»)

Продовження таблиці 2.

Механізм цивільного захисту (rescEU)	Рішення Ради 1313/2013	Логістична координація та фінансова підтримка оперативної співпраці держав у ліквідації надзвичайних ситуацій, формування та використання спільних резервів обладнання.	Єврокомісія (DG ECHO)	Бюджет ЄС
Emergency Support Instrument (ESI)	Розпорядження Ради (ЄС) 2016/369	Надання масованої екстреної кризової допомоги самим державам-членам (внутрішня реакція на безпрецедентні надзвичайні ситуації всередині ЄС, такі як міграція чи пандемії).	Єврокомісія (DG ECHO)	Бюджет ЄС (Резерв солідарності)
EIDHR (Інструмент демократії та прав людини)	Регламент (ЄС) № 235/2014	Цільова підтримка демократичних інститутів, громадянського суспільства, прав людини і правових структур у країнах-партнерах (з 2021 року формально інтегровано у структуру NDICI).	Єврокомісія (DG INTPA)	Бюджет ЄС

Джерело: складено автором на основі [43; 34; 77].

Реальна політика гуманітарної допомоги Європейського Союзу формулюється і спрямовується не лише через формалізоване законодавство, але й через масив актів м'якого права. Ці акти задають концептуальну ціннісну філософію і розставляють пріоритети для бюрократичного апарату.

Поворотним документом у цьому контексті став «Європейський консенсус з гуманітарної допомоги», підписаний та ухвалений у 2007 році у формі спільної політичної декларації між Радою ЄС, Європейським Парламентом та Європейською Комісією. Це дозволило успішно подолати тривалу історичну інституційну фрагментацію між різними гілками влади ЄС у чутливій сфері та вперше концептуалізувало єдине стратегічне бачення [43].

Консенсус 2007 року детально розшифровує фундаментальні принципи, встановлені у Статті 214 ДФЄС. Першим і найголовнішим принципом є Гуманність, що означає абсолютний моральний обов'язок системи реагувати на людські страждання скрізь, де вони виникають, безапеляційно фокусуючи фінансові ресурси на захисті найбільш вразливих та маргіналізованих груп населення. Другим принципом виступає Нейтральність, яка встановлює жорстку, абсолютну заборону для будь-яких гуманітарних програм ЄС надавати політичну, фінансову чи військову підтримку або навіть просто виявляти прихильність до будь-якої зі сторін у збройних конфліктах чи територіальних суперечках. Третій принцип – Неупередженість, який вимагає розподілу допомоги виключно на основі об'єктивно, науково встановлених і верифікованих потреб із категоричною заборonoю будь-якого упередженого ставлення за етнічною, статевою або релігійною ознакою. Четвертим принципом є Незалежність, що означає повну інституційну та фінансову автономію гуманітарних операцій від загальних зовнішньополітичних, неоколоніальних, економічних або безпекових цілей держав-членів чи самого ЄС. Згідно з цим принципом, гуманітарна допомога ніколи не може бути інструментом кризового менеджменту чи дипломатичного примусу [86].

Консенсус також юридично закріпив прихильність ЄС до глобальної донорської ініціативи «Належне гуманітарне донорство» (Good Humanitarian Donorship) та визнав центральну координуючу роль інституцій Організації Об'єднаних Націй (зокрема ОСНА) у системі реагування на кризи. На тлі зростаючої глобальної геополітичної нестабільності, у 2017 році всі

європейські інституції визнали за необхідне поновити свої зобов'язання щодо виконання норм Консенсусу, засвідчивши його тривалу та непорушну нормативну силу [33].

Концептуальним ядром гуманітарного врядування ЄС є його нерозривний зв'язок з універсальними режимами міжнародного права – насамперед з Міжнародним гуманітарним правом (МГП), Міжнародним правом прав людини (МППЛ) та міжнародним правом біженців. ЄС активно використовуючи свій статус глобальної «нормативної сили», добровільно та односторонньо визнає звичаєві норми міжнародного гуманітарного права як абсолютно обов'язковий і непорушний критерій законності та політичної легітимності всіх своїх зовнішніх дій. Рада ЄС у своїх резолюціях регулярно підкреслює необхідність суворого дотримання МГП не лише європейськими акторами, але й усіма сторонами конфліктів у світі.

Згідно з офіційними Керівними принципами фінансування гуманітарного захисту DG ECHO, сучасна гуманітарна допомога Європейського Союзу давно не обмежується лише роздачею їжі чи медикаментів. Сьогодні вона обов'язково включає фінансування комплексних заходів захисту населення, спрямованих на запобігання гендерному насильству, зниження ризиків примусу та викрадень, психологічний та фізичний захист неповнолітніх і жінок від посягань сексуального характеру під час воєнних конфліктів, а також юридичну адвокацію прав жертв на міжнародних майданчиках [77].

Однією з найважливіших правових трансформацій у загальній архітектурі гуманітарного врядування Європейського Союзу останніх років став стратегічний перехід до реалізації «потрійного зв'язку» – Humanitarian-Development-Peace Nexus (HDP Nexus). Протягом довгого періоду європейські політики гуманітарної допомоги, політики співпраці заради розвитку та складна дипломатична діяльність з побудови миру існували у повністю ізольованих правових, фінансових та інституційних вимірах, практично не перетинаючись між собою. Однак зміна природи сучасних

глобальних криз переконливо довела абсолютну неефективність такого суворого бюрократичного розділення [44].

Сучасні гуманітарні кризи більше не є короткими, раптовими епізодами. Вони стали повторюваними, затяжними та комплексними за своєю природою. Ці кризи безперервно живляться синергією відразу кількох чинників: незгасаючих збройних конфліктів, глобальних кліматичних змін, екологічної деградації, бідності та колапсу місцевих державних інституцій. В таких умовах застосування короткострокової гуманітарної допомоги для тимчасового порятунку життів, без усунення глибинних причин перетворюється на безкінечне і марне спалювання європейських ресурсів. Саме тому підхід потрійного зв'язку (Nexus), який був офіційно імплементований у 2017 році та отримав новий політичний імпульс у 2021 році, вимагає від європейських інституцій та їхніх партнерів структурної синхронізації, спільного планування та комбінованого фінансування гуманітарних та миробудівних ініціатив. Головним ідеологічним концептом цієї комплексної парадигми стала концепція «стійкості» (resilience). У документах ЄС стійкість визначається як унікальна здатність індивіда, вразливої громади або навіть цілої держави не лише справлятися з руйнівними наслідками лих, але й швидко та ефективно адаптуватися до нових умов, відновлюватися після них, одночасно здійснюючи позитивну соціальну та інституційну трансформацію для запобігання майбутнім аналогічним кризам [98].

1.3. Принципи Європейського соціального простору як орієнтир для країн-кандидатів.

Архітектура Європейського соціального простору (ЄСП) та його роль як орієнтира для нових членів формувалася поступово. На початку розбудови об'єднаної Європи (1950-ті роки) домінувала економічна думка: створення спільного ринку призведе до соціального прогресу та вирівнювання умов життя. Соціальна політика залишалася прерогативою національних урядів. Римський договір 1957 року містив фрагментарні згадки про соціальні

питання, пов'язані з пересуванням працівників та координацією систем соціального забезпечення мігрантів.

Наприкінці 1970-х і в перші роки 1980-х стало очевидним, що економічна інтеграція без соціальних запобіжників несе ризики. Виникла загроза «соціального демпінгу» – конкуренції між державами за рахунок зниження стандартів охорони праці, послаблення соціальних гарантій та мінімізації заробітних плат. Термін «Європейський соціальний простір» пов'язаний з ініціативами президента Франції Ф. Міттерана у 1981 році, передбачав створення протидії дерегуляції ринків, що гарантувала б права працівників, стандарти освіти, умови праці та соціальний діалог.

Цю ідею втілював Жак Делор, будучи на посаді Голови Європейської Комісії. У 1985 році він заклав основи соціального діалогу (процес Валь-Дюшес). Згодом ЄСП розширився від формування консультативних майданчиків до концепції спільних нормативних стандартів безпеки праці та політики зайнятості [103].

Етап інституціоналізації ЄСП припав на 1990-ті роки. Маастрихтський (1992) та Амстердамський (1997) договори розширили компетенції ЄС у соціальній сфері [108]. Було запроваджено Європейську стратегію зайнятості та Відкритий метод координації (ОМС). Метод став інструментом м'якого права, який заохочував держави до зближення шляхом встановлення цілей, бенчмаркінгу, взаємного оцінювання та моніторингу [120].

Роль у конструюванні транснаціонального соціального простору відіграла практика Європейського Суду Справедливості. Рішення у справах Kohll та Dekker (щодо доступу до медичних послуг в інших державах-членах) розмили кордони національних систем соціального забезпечення, формуючи транснаціональний простір соціальних гарантій [120].

Для країн-кандидатів ідеї ЄСП матеріалізуються у правових та політичних документах, що формують соціальний доробок Співтовариства (*social acquis communautaire*). Його архітектура спирається на три стовпи.

Перший стовп – Європейська соціальна хартія (ЄСХ). Це міжнародний

договір Ради Європи, що встановлює список соціально-економічних гарантій. Переглянута ЄСХ (1996) закріплює 31 право. Серед них виокремлюють: гарантії зайнятості, охорону праці, справедливу оплату, право створювати профспілки, укладати колективні угоди, а також право на страйк, соціальне забезпечення, специфічні права на захист неповнолітніх, юнацтва, громадян з інвалідністю, осіб похилого віку та мігрантів [111]. Контроль за дотриманням зобов'язань покладено на профільний Європейський комітет із питань соціальних прав. Кожна країна-учасниця зобов'язана прийняти принаймні шість з дев'яти статей [110]. Для країн-кандидатів ратифікація Переглянутої ЄСХ та імплементація її положень є вимогою, що підтверджує прихильність до європейських цінностей.

Другий стовп – Глава 19 «Соціальна політика та зайнятість» переговорного процесу. Вона встановлює обов'язкові європейські стандарти (*acquis*), які країни-кандидати зобов'язані перейняти у національне законодавство та забезпечити їх виконання до моменту набуття членства. Глава 19 охоплює спектр підсфер соціально-економічного життя. Підсфера трудового права вимагає встановлення стандартів укладання та розірвання договорів, регулювання робочого часу та захисту прав працівників у разі неплатоспроможності підприємства. Охорона праці передбачає імплементацію Рамкової Директиви 89/391/ЄЕС та створення адміністративної структури, зокрема посилення інспекції праці. Рівність та недискримінація вимагають впровадження заборон дискримінації та створення незалежних органів з питань рівності. Соціальний діалог передбачає забезпечення свободи об'єднання організацій роботодавців та профспілок. Політика зайнятості вимагає розробки стратегій, сумісних із Європейською стратегією зайнятості, та підтримки заходів на ринку праці. Соціальна інклюзія стосується реформування систем соціальної допомоги та деінституалізації. Значна частина *acquis* формується у вигляді директив, які встановлюють мінімальні стандарти [39]. Кандидати мають право зберігати або впроваджувати більш сприятливі норми для працівників, керуючись

принципом нерегресії [110]. Норми щодо координації механізмів соціального захисту мігрантів реалізуються через регламенти, які вимагають інституційної підготовки національних адміністрацій. ЄС очікує від кандидатів інтеграції в європейські програми співробітництва.

Третій стовп – ініціатива Європейського стовпа соціальних прав (EPSR). Започаткована у 2017 році, вона репрезентує зсув у політичній парадигмі, визнаючи необхідність поставити соціальні цілі на один рівень з економічною стабільністю [108]. EPSR не є обов'язковим договором, проте функціонує як програмний компас для соціального зближення [114]. Стовп запроваджує 20 принципів, структурованих у три глави. Розділ щодо рівних можливостей та доступу до трудового ринку утворює пріоритетність здобуття освіти, рівність між чоловіками та жінками, забезпечення однакових стартових умов та стимулювання зайнятості населення [66]. Частина документа щодо справедливих стандартів праці спрямовує зусилля на безпечну зайнятість, боротьбу з тіньовою економікою, встановлення адекватної заробітної плати, соціальний діалог та збалансованість робочого часу з особистим життям [110]. Розділ щодо соціального захисту та інклюзії вимагає переходу до моделі соціальних інвестицій. Він включає гарантії доступу до виплат, пенсій, охорони здоров'я, інклюзії осіб з інвалідністю, довгострокового догляду та забезпечення базовими послугами.

Для забезпечення вимірюваності принципів у 2021 році було затверджено План дій щодо реалізації EPSR. Він встановив цільові орієнтири до 2030 року: зайнятість щонайменше 78% населення віком 20-64 роки, щорічна участь 60% дорослих у навчальних програмах та скорочення кількості людей під загрозою бідності на 15 мільйонів. Для країн-кандидатів цей інструментарій використовується у політиці розширення. Кандидати залучаються до реалізації цілей Плану дій, а фінансові інструменти (ІРА III) спрямовуються на розбудову кадрового потенціалу та втілення ініціатив, що впливають з принципів EPSR.

Застосування принципів відбувається через два інституційні механізми

зумовленості та адаптації. Перший – раціональна інституційна зумовленість, яка ґрунтується на заохоченні та покаранні [72]. ЄС встановлює критерії, а країна приймає їх в обмін на членство та доступ до фондів [39]. Цей механізм є дієвим для прийняття формального законодавства, але недостатнім для забезпечення правозастосування.

Другий механізм спирається на соціологічний інституціоналізм та соціальне навчання [72]. У сферах, де ЄС не має законодавчої компетенції, інтеграція відбувається через механізми м'якого права (Відкритий метод координації) [120]. Увага приділяється концепту «нормативної соціалізації» – адаптації національних еліт до норм ЄС через навчання та практику. Кандидати долучаються до простору через участь у Twinning-проєктах, механізми взаємного навчання та обмін практиками [102]. У межах підходу обговорюється теорія «goodness of fit» (ступінь відповідності) – сумісність між європейськими регуляціями та місцевими інститутами [72]. Чим більшим є розрив, тим вищий адаптаційний тиск. Фактором успіху механізмів є фінансова підтримка ЄС через програми ІРА та Європейський соціальний фонд плюс (ESF+), який вимагає спрямовувати частку ресурсів на програми соціальної інклюзії [114].

Для оцінки впровадження принципів Європейська Комісія розробила Соціальне табло (Social Scoreboard). Воно відіграє важливу роль у процесі Європейського семестру, дозволяючи визначати соціальні дисбаланси та формувати рекомендації. Індикатори охоплюють три виміри EPSR [79]. Блок «рівні можливості» вимірюється через частку осіб, які залишили навчання, рівень цифрових навичок та відсоток молоді NEET. Блок «справедливі умови праці» аналізується через рівень зайнятості, безробіття, гендерний розрив в оплаті та динаміку заробітної плати. Блок «соціальний захист та інклюзія» оцінюється на основі ризику бідності (AROPE), нерівності доходів, рівня депривації житла та показників охоплення виплатами [81; 106]. Дані формуються з бази Євростату. Для країн-кандидатів методологія інтегрована у Програми економічних реформ, що дозволяє вимірювати динаміку

наближення якості життя до стандартів ЄС ще до вступу.

Метою розбудови ЄСП є досягнення висхідної соціальної конвергенції (upward social convergence) [42]. Це процес, за якого країни з нижчим рівнем розвитку наздоганяють показники країн-лідерів у сферах якості життя, умов праці та соціального захисту. У літературі виділяють кілька вимірів конвергенції. Бета-конвергенція фіксує ефект наздоганяння: країни з гіршими показниками демонструють вищі темпи покращення. Сигма-конвергенція відображає зменшення нерівності показників між країнами. Дельта-конвергенція фіксує зменшення дистанції аутсайдера до найкращого виконавця. Гамма-конвергенція відображає мобільність країн у рейтингу.

Досвід хвиль розширення ЄС (2004 та 2007 роки) є прикладом для розуміння складнощів конвергенції. Доступ до ринку та ресурсів Фондів згуртування сприяв економічному зростанню та зниженню бідності в країнах Центральної та Східної Європи. Водночас швидкого зближення соціальних стандартів не відбулося. Країни обрали стратегію конкурентоспроможності, що базувалася на низьких витратах на робочу силу, обмежених соціальних видатках та дерегуляції трудових відносин. Цей вибір створив напругу всередині ЄС. Дослідження фіксували відмінності між країнами, що адаптувалися, та тими, де інституційні реформи стикалися з перешкодами [103]. Досвід показує, що гармонізація законів без зміни соціально-економічної політики не здатна забезпечити висхідну соціальну конвергенцію.

Висновки до Розділу 1.

Європейський Союз утвердився на міжнародній арені не лише як сильний економічний блок, але і як унікальна нормативна сила, здатна формувати глобальні правила гри та транслювати власні етичні й соціальні цінності за межі своїх кордонів. Цей вплив базується не на примусі, а на привабливості власного прикладу та легітимності універсальних норм, таких як мир, свобода, демократія, а також соціальний прогрес, сталий розвиток і недискримінація.

Європейський підхід відрізняється від традиційних глобальних фінансових інституцій своєю орієнтацією на довгостроковий соціальний розвиток, подолання бідності та інклюзивність. Крім того, ЄС ефективно експортує свою соціальну модель через механізми міжнародної торгівлі та політику розширення, де перспектива членства стимулює країни-кандидати до системних реформ у сфері соціального захисту та трудових відносин.

Логічним та етичним продовженням цієї місії є утвердження ЄС як ключового суб'єкта глобального гуманітарного врядування. Незважаючи на надскладну архітектуру спільної компетенції між наднаціональними органами та суверенними державами-членами, європейська система успішно адаптується до сучасних криз. Це відбувається завдяки стратегічному переходу до парадигми «потрійного зв'язку» (Humanitarian-Development-Peace Nexus), яка синхронізує негайний порятунок життів із миробудівними ініціативами та розбудовою довгострокової інституційної стійкості уразливих громад.

Водночас здатність Європейського Союзу виступати глобальним нормативним орієнтиром безпосередньо спирається на успіх його внутрішнього фундаменту – Європейського соціального простору (ЄСП), архітектура якого історично формувалася як критично важливий захисний механізм. Для країн-кандидатів на вступ високі стандарти ЄСП матеріалізуються у вигляді обов'язкових вимог щодо імплементації соціального доробку Співтовариства (*acquis communautaire*), що тримається на трьох стовпах: ратифікації Європейської соціальної хартії, виконанні Глави 19 переговорного процесу («Соціальна політика та зайнятість») та досягненні завдань Європейського стовпа соціальних прав. Отже, процес євроінтеграції постає не просто як процес відкриття економічних кордонів, а як глибока трансформація національних інституцій і політик, спрямована на розбудову соціально справедливої держави, здатної повною мірою відповідати найвищим стандартам об'єднаної Європи.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ВПЛИВУ ЄС НА ТРАНСФОРМАЦІЮ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН ТА СИСТЕМ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ.

2.1 Механізми поширення європейських стандартів належного врядування (Good Governance) у глобальному вимірі.

Глобалізація політичних, економічних та суспільних процесів наприкінці XX та на початку XXI століття зумовила трансформацію підходів до міжнародних відносин, вивівши на передній план концепт «належного врядування» (Good Governance). Європейський Союз, відмовившись від традиційних механізмів військового чи економічного тиску, еволюціонував у глобального актора, що продукує та інституціоналізує норми належного врядування в усьому світі.

Згідно з документами Європейської Комісії, зокрема «Білою книгою з європейського врядування», цей концепт базується на п'яти ключових принципах: відкритості, участі, підзвітності, ефективності та узгодженості політик [1]. З часом ця парадигма суттєво розширилася, інтегрувавши такі елементи, як верховенство права, боротьба з корупцією, захист прав людини, гарантування гендерної рівності та просування стандартів гідної праці, які розглядаються як необхідні передумови для сталого розвитку.

Важливим аспектом розуміння того, чому треті країни переймають європейські стандарти, є теорії соціалізації норм та навчання. Дослідник Дж. Чекель у своєму дослідженні наголошує на ролі соціального навчання та переконання (persuasion), зазначаючи, що внутрішня політика, зокрема інституційний та історичний контексти, визначає межі причинно-наслідкового впливу міжнародних норм [41]. Ця теоретична база дозволяє стверджувати, що поширення стандартів належного врядування є не просто технічним процесом передачі законів, а складним механізмом соціальної та інституційної трансформації.

Дослідники глобального врядування пропонують типологізацію за

рівнем примусу. Класифікація Х. Йоргенса та співавторів дозволяє виокремити три базові механізми впливу на політику держав внутрішньо: багатосторонню гармонізацію, одностороннє нав'язування (імпозицію) та транснаціональну дифузію [83]. Гармонізація передбачає свідому модифікацію внутрішньої політики урядами на основі багатосторонніх угод, до розробки яких вони самі були залучені. Імпозиція діє через політичну або економічну обумовленість, коли домінуючий актор змушує іншу сторону прийняти певні правила під загрозою санкцій або втрати преференцій. Натомість дифузія відбувається за відсутності формальних зобов'язань і ґрунтується на децентралізованій імітації, переконанні та навчанні.

Центральне місце у зовнішній політиці ЄС посідає політична та економічна обумовленість (*conditionality*). Дослідження Ф. Шіммельфенніґа та У. Седельмаєра пояснює передачу норм ЄС через модель зовнішніх стимулів (*external incentives model*), де успіх рецесії стандартів залежить від балансу між розміром винагороди, яку пропонує ЄС (наприклад, доступ до ринку або фінансова допомога), та внутрішніми витратами на адаптацію для уряду країни-реципієнта [100]. Найбільш ефективним механізмом поширення стандартів належного врядування є кондиціональність, прив'язана до перспективи членства в ЄС. У період між 1989 та 2004 роками кондиціональність членства кардинально трансформувала країни Центральної та Східної Європи. З огляду на це, Європейський Союз мав величезний потенційний вплив на весь спектр внутрішньої політики країн-кандидатів.

Сучасні науковці підтверджують, що політична обумовленість залишається ключовим інструментом ЄС для реформування державних інститутів та побудови демократичної стійкості у третіх країнах. Водночас Ф. Парментьє у своїх працях щодо Європейської політики сусідства (ЄПС) пропонує розрізняти «жорстку» та «м'яку» обумовленість. Якщо жорстка обумовленість передбачає прямі санкції або призупинення дії угод за порушення принципів належного врядування, то м'яка обумовленість

спирається на принцип «більше за більше», заохочуючи реформи через надання додаткових ресурсів та бенчмаркінг [92]. За відсутності прямих перспектив членства ЄС застосовує альтернативні інструменти поширення стандартів. Для розширення доступу до ринку розроблено механізми переговорів щодо Поглиблених та всеосяжних зон вільної торгівлі (ПВЗВТ), де центральне місце посідають двосторонні плани дій, спрямовані на розвиток демократичних та інклюзивних суспільств. У рамках Східного партнерства ЄС визначив п'ять довгострокових пріоритетних цілей, серед яких фундаментальне значення має зміцнення інституцій і належного врядування

«Брюссельського ефекту» ілюструє глобальну регуляторну владу, яку ЄС здійснює через свої правові інститути без необхідності залучення міжнародних організацій чи жорсткої дипломатії [38]. Механізм базується виключно на дії ринкових сил: мультинаціональні корпорації прагнуть мінімізувати транзакційні витрати, пов'язані з дотриманням різних регуляторних режимів у різних країнах. Замість того, щоб фрагментувати виробництво і створювати окремі версії продукту для ринків США, Азії та Європи, глобальні компанії часто приймають найсуворіший існуючий стандарт і застосовують його в усьому світі. Оскільки ЄС історично виступає найжорсткішим регулятором у сфері захисту прав споживачів, екології та конфіденційності, європейські стандарти де-факто стають глобальними. Таким чином, розбудова єдиного внутрішнього ринку ЄС ненавмисно призводить до масштабної зовнішньої експансії норм належного врядування через ринкову конкуренцію.

Для безпосереднього впровадження цих механізмів на практиці Європейський Союз розробив комплексну систему інструментів. Дослідники виокремлюють три основні інструменти поширення стандартів: політичний діалог, політичну обумовленість та допомогу з розбудови потенціалу. Політичний діалог використовує механізми переконання, обумовленість маніпулює співвідношенням витрат і вигод, а допомога безпосередньо

розбудовує адміністративний потенціал. Політичний діалог діє як платформа для комунікації, соціалізації та узгодження цінностей. Обумовленість інтегрована у торговельну політику ЄС. Натомість політика у сфері торгівлі фактично стала головним інструментом зовнішньої політики Європейського Союзу, що дозволяє експортувати свої цінності. Її найяскравішим проявом є Генералізована система преференцій (зокрема механізм GSP+), що надає доступ до європейського ринку країнам, які розвиваються, виключно за умови ратифікації конвенцій щодо прав людини та належного врядування.

Механізми співробітництва, такі як «Твіннінг» (Twinning), TAIEX та SIGMA, розроблені для потреб розширення і поширені на країни Європейської політики сусідства, особливо орієнтовані на врядування та дозволяють залучати держави-члени до прямого співробітництва. Твіннінг є інструментом цільової фінансової допомоги третім країнам та ключовим механізмом розбудови спроможності публічної адміністрації, метою якого є передача практик належного врядування для підготовки до членства або поглиблення інтеграції [105]. Особливе місце серед цих інструментів посідає програма SIGMA (Support for Improvement in Governance and Management), що є спільною ініціативою Європейської Комісії та Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), заснованою у 1992 році. SIGMA зосереджена на зміцненні публічного управління, зокрема адміністративна реформа, державні закупівлі, етика у публічному секторі, боротьба з корупцією, а також фінансовий контроль.

Європейський Союз у процесі підготовки до розширення на Схід концептуалізував феномен Європейського адміністративного простору (European Administrative Space, EAS). На відміну від спільного ринку, в ЄС не існує єдиного формалізованого кодексу у сфері державного управління. Натомість EAS є динамічною метафорою, що охоплює спільний набір фундаментальних принципів та стандартів належного адміністрування, які слугують орієнтиром для розробки та виконання публічної політики. Дослідники визначають кілька базових принципів, які становлять ядро

Європейського адміністративного простору. До них належать верховенство права, відкритість та прозорість державних рішень, підзвітність посадових осіб, ефективність використання публічних фінансів, а також субсидіарність. Особливе місце у цій структурі посідає фундаментальне «право на належне адміністрування», імplementоване у статті 41 Хартії основних прав Європейського Союзу, яке гарантує кожній особі право на неупереджений розгляд її справи, право бути вислуханою та обов'язок адміністрації надавати чітке обґрунтування своїх рішень [71]. Експерти програми SIGMA перетворили ці теоретичні ідеали на конкретні критерії та індикатори – «Принципи державного управління», на основі яких проводиться систематичний аудит державних апаратів країн-партнерів.

2.2 Вплив допомоги ЄС на модернізацію соціальної інфраструктури та підтримку ветеранів у країнах післявоєнного відновлення.

Післявоєнне відновлення держав є одним із найскладніших макроекономічних, соціально-демографічних та інституційних викликів в умовах сучасного світопорядку, і цей процес потребує формування комплексного підходу та залучення великих обсягів міжнародних ресурсів. Історична ретроспектива, починаючи від успішної реалізації Плану Маршалла (Програми європейського відновлення) у Західній Європі та імplementації «Лінії Доджа» для повоєнної Японії, переконливо доводить, що життєздатне постконфліктне відновлення ніколи не обмежується виключно відбудовою зруйнованої фізичної інфраструктури [94].

Емпіричні дослідження наслідків Плану Маршалла на прикладі італійських провінцій кінця 1940-х років наочно демонструють, що цільові гранти на відбудову публічної інфраструктури (які складали 74% від загальної американської допомоги Італії) мали прямий, статистично значущий вплив на повоєнний економічний розвиток, стимулюючи модернізацію, зростання сільськогосподарського та промислового секторів, а також суттєве розширення та кваліфікаційне вдосконалення робочої сили на локальному рівні.

У сучасному геополітичному контексті Європейський Союз виступає фундаментальним актором у процесах постконфліктного відновлення та стабілізації на континенті, використовуючи надзвичайно широкий арсенал інструментів зовнішньої політики, масштабної макрофінансової допомоги та довгострокових програм інституційного будівництва.

Участь постраждалих держав у таких інструментах, як Instrument for Pre-accession Assistance (IPA), історичних програмах CARDS (Community Assistance for Reconstruction, Development and Stabilisation), а також новітніх спеціалізованих фінансових механізмах (наприклад, Ukraine Facility для України або Reform and Growth Facility for the Western Balkans), обумовлює жорстку необхідність дотримання суворих критеріїв верховенства права, антикорупційних стандартів та демократизації суспільних інститутів.

Особливе, стратегічне місце у сучасних концепціях відновлення посідає структурна модернізація соціальної інфраструктури та ефективна реінтеграція ветеранів війни і членів їхніх сімей у суспільство. Ці два складні макросоціальні напрями є нерозривно взаємопов'язаними у своїй реалізації: без розбудови адекватної, сучасної та інклюзивної соціальної інфраструктури держава об'єктивно неможливо забезпечити ефективне лікування, якісну психологічну підтримку та необхідне професійне перенавчання сотень тисяч демобілізованих осіб. З іншого боку, успішна, багаторівнева реінтеграція ветеранів неминуче трансформує їх із потенційно вразливої маргіналізованої демографічної групи населення на драйвер економічного зростання, локального лідерства та загальнонаціональної соціальної згуртованості [99].

Протягом останніх десятиліть Європейський Союз послідовно відмовляється від моделі виключно благодійної гуманітарної допомоги на користь стратегічного інвестування, заснованого на жорстких інституційних зобов'язаннях з боку країн-реципієнтів.

У контексті Західних Балкан програма CARDS (2000-2006 роки) була одним із перших масштабних інструментів, що заклали фундамент для створення демократичних багатоетнічних суспільств після балканських війн.

Ця програма охоплювала сприяння поверненню біженців, підвищення економічної та соціальної сталості меншин, залучення громадянського суспільства до демократичного діалогу, а також подолання бідності через стійкий промисловий і сільський розвиток. Незважаючи на загальну позитивну оцінку, ретроспективні аналізи вказували на те, що на ранніх етапах CARDS страждала від відсутності чіткого фокусу, оскільки відбувався болісний перехід від екстреного гуманітарного реагування до стратегічної розбудови державних інституцій (*institution building*).

З переходом до Інструменту передвступної допомоги (ІРА, ІРА II, ІРА III) фокус остаточно змістився на гармонізацію національних законодавств з *Acquis communautaire* (законодавством ЄС). У рамках поточного багаторічного фінансового плану (MFF 2021-2027) ЄС передбачив понад 14 мільярдів євро для країн-кандидатів, доповнивши це у 2023 році пропозицією про створення нового Фонду реформ і зростання для Західних Балкан (*Reform and Growth Facility*) обсягом до 6 мільярдів євро [91]. Основною метою цих безпрецедентних вливань є прискорення соціально-економічного зближення з єдиним ринком ЄС, адже наразі економічне наближення Західних Балкан до європейських стандартів визнається недостатнім [91].

Принцип умовності (*conditionality*) виступає головним важелем впливу ЄС у цьому процесі. Умовно кажучи, макрофінансова допомога та секторальні гранти жорстко прив'язані до успіхів у реформуванні правосуддя, державного управління та забезпечення основоположних свобод. Однак, звіти Європейського суду аудиторів (ЕСА) виявляють певні прогалини в імплементації цього принципу. Наприклад, ЕСА зазначав, що значна частина проектів ІРА у сфері верховенства права та соціального сектору (особливо вартістю менше 1 мільйона євро) уникла процедури орієнтованого на результати моніторингу (*Results-Oriented Monitoring, ROM*) [56]. Аудитори також вказували на те, що ЄС часто не використовував власні звіти для застосування жорсткіших санкцій чи призупинення фінансування у разі відсутності реформ, а відсутність довгострокового *ex post* моніторингу

унеможлиблювала об'єктивну оцінку життєздатності проектів після завершення грантової підтримки [56].

Концепція соціальної інфраструктури в науковому та управлінському дискурсах охоплює складну мережу державних та приватних інституцій, а також фізичних об'єктів, що забезпечують надання фундаментальних медичних, освітніх, культурних та житлово-комунальних послуг населенню. У країнах, що пройшли через збройні конфлікти, саме ці критичні сектори зазвичай зазнають найбільших, подекуди непоправних руйнувань, що миттєво призводить до поглиблення гуманітарних криз, стрімкого та драматичного падіння рівня життя та, як наслідок, до масової зовнішньої міграції, зокрема впливу найкваліфікованіших кадрів [101].

Сучасна парадигма міжнародної допомоги Європейського Союзу, яскраво відображена в Економічному та інвестиційному плані (EIP) для країн Західних Балкан та у багаторічних програмах швидкого і довгострокового відновлення України, підкреслює критичну необхідність комплексного переходу від простого лінійного «відновлення зруйнованих стін» до системного та сталого розвитку людського капіталу [101].

Масштабні руйнування житлового фонду під час активних бойових дій неминуче ускладнюють виклики у вигляді мільйонів внутрішньо переміщених осіб (ВПО) та біженців. На Західних Балканах після завершення міжетнічних конфліктів 1990-х років регіон також гостро зіткнувся з проблемою понад мільйона біженців і ВПО, що безпосередньо супроводжувалося порушенням всього ринку житла, систематичною дискримінацією певних груп (зокрема ромів) та масовою втратою юридичних прав власності і прав на оренду під час хаотичного переходу до ринкової економіки.

Допомога ЄС у вирішенні житлових криз еволюціонувала від надання базового тимчасового притулку та наметів до фінансування та імплементації сталих європейських моделей соціального житла. Регіональна житлова програма (Regional Housing Programme - RHP), успішно реалізована в Боснії і

Герцеговині, Хорватії, Чорногорії та Сербії, стала прикладом забезпечення якісним житлом понад 36 000 найбільш вразливих осіб [73]. Ця ініціатива фінансувалася переважно міжнародною донорською спільнотою, де Європейський Союз виступив головним інвестором [73]. Окрім цього, Банк розвитку Ради Європи (СЕВ) у тісному партнерстві з УВКБ ООН протягом багатьох років активно сприяв переміщенню тисяч сімей із деградуючих центрів у індивідуальне житло [61].

Значно більш комплексним та сучасним прикладом є масштабна програма ЄС «Підтримка соціального житла та активної інклюзії» (EU SHAI), що нині імплементується у Сербії. Її унікальність полягає в тому, що вона створює безпечне середовище для найбільш маргіналізованих та вразливих груп суспільства. Згідно зі статистикою програми, серед її бенефіціарів ромське населення становить 54%, особи з тяжкою інвалідністю – 24%, жінки, які постраждали від домашнього насильства – 12%, а також молодь та місцеве соціально вразливе населення. Особливістю EU SHAI є імплементация додаткових, комплементарних заходів економічного розширення прав і можливостей для бенефіціарів. До таких заходів належать безкоштовні професійні курси, або навіть цільова оплата проживання в гуртожитках для соціально незахищених студентів.

Аналіз Національних планів відновлення та стійкості європейських країн (зокрема зафіксованих механізмом REPowerEU) чітко демонструє, що сучасне будівництво соціального житла в ЄС базується на цифровізованих, циркулярних моделях економіки, які зводять до мінімуму вуглецевий слід та споживання ресурсів.

Медична інфраструктура у післявоєнних суспільствах об'єктивно перебуває під нищівним тиском. По-перше, безпосередні фізичні руйнування будівель лікарень та логістичних ланцюгів. По-друге, зростання потреб населення у довгостроковому лікуванні тяжких травм (включно з масовим посттравматичним стресовим розладом (ПТСР), протезуванням при ампутаціях та лікуванням хронічних загострень). По-третє, катастрофічний

відтік професійних медпрацівників до інших держав заради безпеки та вищих зарплат.

У країнах Західних Балкан національні системи охорони здоров'я історично страждали від недофінансування, критичного браку персоналу та застарілого обладнання, що закономірно призводило до значного та болючого відставання основних регіональних показників здоров'я від середніх показників по ЄС [101]. Стратегія інфраструктурної модернізації, яка нині підтримується та фінансується європейськими інституціями, наголошує на потребі комплексного переходу від застарілої радянсько-югославської моделі до розвитку превентивної та первинної медичної допомоги [101]. Проте, зростання масштабів еміграції лікарів та медичних сестер (особливо до Німеччини, уряд якої запровадив надзвичайно сприятливе трудове законодавство для іноземних медиків з метою покриття власного демографічного дефіциту) залишається критичною проблемою для Балкан [101]. Це змушує місцеві уряди використовувати європейські гранти для інвестування у покращення умов праці та швидке підвищення стандартів медичної освіти до норм ЄС [101].

Сфера освіти є тим фундаментом, від якого залежить сама можливість інноваційного відновлення. Відбудова освітньої інфраструктури відіграє ключову роль у запобіганні феномену «втраченого покоління» та підготовці кваліфікованої, сучасної робочої сили, здатної задовольнити потреби післявоєнної економіки. На Західних Балканах цільові фінансові інструменти ЄС фокусуються передусім на подоланні макроекономічної невідповідності навичок потребам мінливого ринку праці. У цьому регіоні протягом багатьох років спостерігається тривожний парадокс: надзвичайно високий рівень структурного безробіття (де близько 64% безробітних не мають роботи понад 12 місяців, що веде до деградації їхніх навичок) співіснує з гострим дефіцитом висококваліфікованих технічних та управлінських кадрів [101].

Європейські програми роблять стратегічний акцент на масивних інвестиціях у ранню дитячу освіту (Early Childhood Education, ECE).

Розвиток мережі дитячих садків має доведений ефект: по-перше, він кардинально покращує когнітивний розвиток дітей, а по-друге, безпосередньо і статистично сприяє зростанню частки працевлаштованих жінок [101]. Для країн Західних Балкан, де рівень жіночої зайнятості традиційно є критично нижчим за середньоєвропейський показник у 69% (наприклад, у Косово він становить лише близько 21%, а в Боснії і Герцеговині – 44%), інвестиції в дошкільну інфраструктуру є необхідними для розширення бази громадян, які сплачують податки, та сприяння макроекономічному поступу [101]. Значна фінансова увага також приділяється модернізації професійно-технічної освіти та навчання (VET), яка реформується за активної участі Європейського фонду освіти (ETF) та масштабних регіональних програм на зразок CARDS [35].

Реінтеграція ветеранів війни – фундаментальний, екзистенційний фактор загальнонаціональної стійкості, безпекової стабільності, економічного відродження та демократичного розвитку будь-якої постконфліктної держави. У світовій практиці доведено, що за відсутності дієвих і фінансово забезпечених державних програм реінтеграції, сотні тисяч людей з бойовим досвідом ризикують стати маргіналізованою, економічно вразливою групою, надзвичайно схильною до соціальної ізоляції, або ж поповнення лав організованої злочинності. І навпаки, за умови успішної, всебічної реінтеграції, ветерани, використовуючи свої унікальні лідерські якості, залізну дисципліну, здатність до кризового менеджменту та отримані технічні навички, об'єктивно стають локомотивом післявоєнної відбудови, місцевого самоврядування та гарантами демократичних перетворень [99].

Історичний досвід Боснії і Герцеговини, Хорватії та інших балканських республік після завершення Югославських війн 1991–1995 років у деталях розкриває як позитивні зрушення, так і глибокі системні недоліки стандартних програм роззброєння, демобілізації та реінтеграції (Disarmament, Demobilisation and Reintegration, DDR). Інституційні та силові структури ЄС, зокрема Місія поліції Європейського Союзу (EUPM) та різноманітні

програми макрофінансової підтримки, відігравали ключову роль у розробці та фінансуванні цих складних процесів переходу до миру.

Однак, сучасні академічні та соціологічні дослідження вказують на суттєві «побічні ефекти» реалізованої на Балканах політики. Замість того, щоб слугувати виключно короткостроковим, перехідним інструментом для швидкого повернення колишніх військових до цивільного ринку праці, програми реінтеграції часто зберігали особливий статус «громадянина-солдата» [97]. Це призводило до формування закритих груп інтересів, які почали диктувати свої умови слабким повоєнним урядам [97].

Війна на Балканах мала вкрай виражений гендерний характер, що після її завершення призвело до законодавчого формування жорсткого «маскулінізованого» соціального громадянства [97]. На практиці це означало, що левова частка обмежених повоєнних державних ресурсів та соціальних преференцій спрямовувалася виключно групам ветеранів-чоловіків, залишаючи поза увагою не менш вразливих категорії населення (наприклад, самотні матері, переселенці, вдови) [97]. Більш того, у складному контексті повоєнної боротьби за владу, державна політика щодо ветеранів відверто використовувалася радикальними націоналістичними політичними силами для закріплення свого електорального впливу. Це серйозно перешкоджало процесам примирення і гальмувало розбудову інклюзивного, толерантного європейського суспільства [97].

Найбільш вдалим та економічно обґрунтованим підходом до соціальної та економічної адаптації десятків тисяч військових у Хорватії стало стимулювання державою ветеранського соціального підприємництва. Соціальні робочі кооперативи ветеранів (veterans' social-working cooperatives) були успішно імplementовані та законодавчо закріплені в хорватському праві як особлива форма малого підприємництва. Ця форма поєднує високу соціальну місію (першочергове працевлаштування важко працевлаштовуваних осіб, інвалідів; та надання психологічної підтримки через командну працю, що нагадує військове братерство) із повноцінною,

конкурентною економічною діяльністю на відкритому ринку [36].

Для стимулювання цього процесу Міністерство у справах хорватських ветеранів розробило і впровадило прозору систему прямої грантової підтримки. Гранти у розмірі від 20 000 до 22 000 євро надаються новоствореним кооперативам як стартовий капітал за однієї суворой умови: не менше двох третин усіх активних членів такого кооперативу повинні мати підтверджений статус ветерана війни, члена родини загиблого військовослужбовця або особа з інвалідністю внаслідок війни.

Емпіричні дослідження ринку показують, що ця хорватська модель є ефективнішою за просту роздачу щомісячних соціальних виплат. Соціальне кооперативне підприємництво ефективно долає психологічну та соціальну ізоляцію індивіда, повертає і зміцнює почуття власної гідності та корисності для суспільства, генерує нові робочі місця та створює реальну додану вартість для депресивних регіональних економік [36]. Європейський Союз активно підтримував і співфінансував подібні ветеранські ініціативи через Європейський соціальний фонд (ESF) та інші структурні механізми, справедливо розглядаючи ветеранські кооперативи як надійний та ефективний інструмент сталого місцевого розвитку. Однак, аналітики наголошують, що для подальшого масштабування та виживання цієї моделі в умовах європейського ринку потрібен поступовий перехід від разових фінансових стимулів (субсидій) до постійного забезпечення ветеранів-підприємців професійною менторською підтримкою, бізнес-освітніми програмами, пільговим кредитуванням та усуненням складних бюрократичних і податкових перепон.

Успішна та стала економічна інтеграція на ринок праці є ключем до психологічної адаптації ветеранів. Опитування Міжнародної організації з міграції (МОМ) виявило тривожну макроекономічну тенденцію: якщо до вступу на військову службу 55% опитаних ветеранів мали стабільне працевлаштування, то після повернення зі служби цей показник падав до 41%, а кожен п'ятий респондент (20%) підтвердив, що взагалі не мав

постійної або регулярної роботи протягом останніх 6 місяців напередодні збору соціологічної інформації.

Серед головних причин такого падіння рівня зайнятості експерти виділяють об'єктивну невідповідність військових навичок сучасним потребам цивільного ринку праці (на це вказали 30% опитаних безробітних ветеранів), а також відверто упереджене чи насторожене ставлення з боку потенційних роботодавців та майбутніх колег (про дискримінацію на робочому місці через статус ветерана зазначили 7% респондентів відповідно). У цілому, 39% працевлаштованих ветеранів відзначали, що вони стикаються з постійними труднощами чи нерозумінням на своєму робочому місці.

Яскравим і перспективним прикладом інноваційного підходу є імплементація проекту «Кіберзахисники» (Cyber Defenders), який забезпечує мотивованих ветеранів інтенсивним навчанням та міжнародною сертифікацією у сфері кібербезпеки – галузі, де військова дисципліна та розуміння загроз є величезною перевагою. З огляду на те, що статистично понад третина (більше 33%) українських ветеранів висловлює сильне бажання після війни не шукати найману роботу, а започаткувати власний бізнес, українському уряду було б стратегічно доцільно адаптувати та імплементувати розглянутий вище успішний хорватський досвід грантової підтримки соціальних кооперативів та малого ветеранського бізнесу [36]. Міжнародні економісти та профільні європейські інституції закликають Кабінет Міністрів України глибоко інтегрувати програми підтримки ветеранського бізнесу у загальні макроекономічні рамки європейської фінансової допомоги (такі як пакет Ukraine Facility). Експерти пропонують прямо пов'язувати виділення коштів для ветеранів із загальнонаціональним розвитком інноваційного підприємництва, технологічних стартапів та циркулярної «зеленої» економіки відбудови міст, що гарантовано забезпечить створення десятків тисяч нових робочих місць на місцевому рівні та стимулюватиме регіональні економіки. Європейський парламент та Комісія ЄС у своїх політичних документах також акцентують увагу на

абсолютній необхідності усунення будь-яких бар'єрів та формування передумов задля всеосяжного залучення людей з інвалідністю до сфери відкритої зайнятості, що прямо визначено як один із ключових та безальтернативних критеріїв оцінки прогресу держави на шляху до повноправного вступу в Європейський Союз.

Попри багатомільярдне фінансування, яке виділяється структурами Європейського Союзу на постконфліктне відновлення, реальна соціально-економічна ефективність цієї міжнародної допомоги завжди перебуває у критичній залежності від здатності державних апаратів країн-реципієнтів якісно адмініструвати ці кошти, швидко та без спротиву впроваджувати непопулярні регуляторні зміни та неухильно дотримуватися принципів прозорості. Аудити, проведені інституціями ЄС, та чисельні незалежні академічні дослідження дозволяють виділити декілька системних проблем, що історично впливають на результативність європейських інвестицій у відбудову соціальної інфраструктури.

Абсорбційна здатність (*absorption capacity*) у макроекономічному дискурсі визначається як здатність національних та, що ще важливіше, місцевих органів влади своєчасно, ефективно і суворо за цільовим призначенням засвоювати виділені міжнародні грантові чи кредитні кошти. Досвід імплементації реформ на Західних Балканах показав, що вкрай слабка інституційна спроможність саме на найнижчому, муніципальному рівні стала однією з головних і найважчих перепон для успішної реалізації програм Інструменту передвступної допомоги (ІРА). Хронічний брак компетентних фахівців з досвідом у підготовці складних проектних заявок за стандартами ЄС, високий рівень місцевої корупції, кумівство та політична поляризація часто призводили до того, що значні обсяги вже виділених Брюсселем коштів роками залишалися невикористаними, і їх доводилося повертати до бюджету ЄС [44]. У тих випадках, коли гроші все ж освоювалися, траплялися ситуації, коли збудовані за кошти ЄС сучасні інфраструктурні об'єкти (наприклад, нові лікарні чи освітні центри) згодом не могли повноцінно функціонувати

через банальну нездатність місцевих бюджетів оплачувати опалення або утримувати необхідний штат медиків чи вчителів [115].

Європейський суд аудиторів (ЕСА) у своїх критичних звітах окремо зазначав, що значна частина дрібних субгрантів (вартістю менше 1 мільйона євро), виділених на Західних Балканах, уникла необхідної процедури моніторингу, орієнтованого на конкретні результати (Results-Oriented Monitoring, ROM) [56]. Це призвело до того, що європейські інституції втратили можливість об'єктивно оцінювати та контролювати стійкість цих соціальних проектів після того, як фінансування з боку ЄС остаточно завершувалося [56].

Найголовнішим, фундаментальним важелем політичного та економічного впливу Європейського Союзу на процеси постконфліктного відновлення є застосування принципу умовності (conditionality) – тобто надання масштабної макрофінансової та секторальної допомоги виключно і тільки за умови попереднього або паралельного проведення урядами-реципієнтами необхідних структурних реформ. Суворі оцінки Європейського суду аудиторів (ЕСА) щодо багаторічної практики фінансування країн Західних Балкан свідчать про гостру необхідність подальшого, ще жорсткішого посилення всіх механізмів фінансової обумовленості [123]. Наприклад, при розробці нового Інструменту реформ та зростання для Західних Балкан (Reform and Growth Facility for the Western Balkans) загальним обсягом до 6 мільярдів євро, ЄС заклав вимоги щодо надзвичайно чіткого та хронологічного дотримання планів реформ урядами, хоча аудитори все одно вказували на гостру потребу в значно глибшій аналітичній оцінці впливу (impact assessment) цих інвестицій на реальну соціально-економічну конвергенцію балканських країн з єдиним європейським ринком [91].

Величезний комплекс реформ, безпосередньо пов'язаних із тривалим процесом переговорів про вступ до ЄС, гарантує суспільству та західним донорам, що складні процеси відбудови соціальної та медичної

інфраструктури будуть надійно захищені та підпорядковані не корупційним інтересам локальних фінансово-промислових еліт чи олігархів, а суворим європейським директивам щодо чесної конкуренції, екологічної безпеки, гендерної рівності та інклюзії [93].

Світовий економічний досвід доводить, якщо фінансова допомога на післявоєнну відбудову буде від самого початку жорстко прив'язана до реформи системи правосуддя, захисту прав іноземних і внутрішніх інвесторів та ефективного застосування антикорупційного законодавства, це дозволить країні створити абсолютно нову, інноваційну модель економічного зростання [94]. Допомога Європейського Союзу також має відіграти ключову політичну роль у функціонуванні Координаційної платформи донорів (Multi-Agency Donor Coordination Platform), що дозволить уникнути хаосу, неефективного дублювання функцій різними організаціями та гарантовано забезпечити стратегічну фінансову синергію між усіма ключовими міжнародними фінансовими інституціями, такими як Світовий банк, МВФ, СІБ та ЄБРР.

2.3. Взаємодія ЄС із міжнародними організаціями (ООН, Червоний Хрест) у вирішенні глобальних соціальних криз.

Європейський Союз визначає ключовою своєю зовнішньополітичною задачею активну участь у вирішенні глобальних соціальних криз через багатосторонню співпрацю. Він бачить ядро міжнародного порядку в Організації Об'єднаних Націй (ООН) і прагне спільно з ООН вирішувати виклики сучасності [46]. Країни-члени Євросоюзу регулярно узгоджують свої позиції на Генасамблеї ООН і в інших її органах, співпрацюючи з ООН у сферах прав людини, сталого розвитку, клімату та гуманітарної допомоги [53]. За словами Ради ЄС, «ЄС разом із державами-членами є провідним донором гуманітарної допомоги у світі», адже половина всіх витрат на подолання глобальних соціальних проблем формується саме за рахунок ресурсів ЄС і його членів. Гуманітарна допомога є для ЄС не лише тактичним інструментом, але й проявом солідарності та універсальної цінності взаємодопомоги [47].

ЄС та його держави-члени фактично є найбільшим донором гуманітарної допомоги у світі. Лише у 2023 році вони забезпечили майже третину загального обсягу зареєстрованої Управління ООН з координації гуманітарних справ (УКГС ООН / ОСНА) гуманітарної допомоги, що у грошовому еквіваленті склало близько 11,5 мільярдів доларів США. На Третьому Гуманітарному форумі ЄС, проведеному в Брюсселі у березні 2024 року, Єврокомісія разом із державами-членами оголосила про заплановані гуманітарні асигнування у розмірі понад 7,7 мільярдів євро на поточний рік [9]. Ці цифри свідчать про те, що фінансова участь ЄС у вирішенні глобальних криз набула системного характеру.

Основу формального правового зв'язку між Європейським Союзом та системою ООН у гуманітарній та соціальній сферах утворює Фінансово-адміністративна рамкова угода (Financial and Administrative Framework Agreement, FAFA). Уперше укладена у 1999 році між Єврокомісією та рядом агентств ООН, вона набула системного характеру у 2003 році, коли між заступником Генерального секретаря ООН Луїзою Фрешетт і Єврокомісаром Паулем Нільсоном відбулося урочисте підписання оновленої версії угоди в штаб-квартирі ООН у Нью-Йорку [20]. Угода була переглянута у 2014 та 2018 роках з метою приведення у відповідність до оновлених регуляторних рамок обох організацій [27].

ЄС забезпечує значне фінансування роботи ООН у кризових сферах: разом із державами-членами він надає близько чверті регулярного бюджету ООН і приблизно третину всіх внесків у спеціалізовані органи ООН. У період 2013-2024 рр. лише ЄС виділив понад 33 мільярда євро для програм ООН. При цьому структура фінансування європейських внесків визначена пріоритетами гуманітарних криз: 18% цих коштів отримала Всесвітня продовольча програма (WFP), 13% – Програма розвитку ООН (UNDP), 14% – Дитячий фонд ООН (UNICEF), 10% – Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (UNHCR), а решта 45% – іншим фондам і програмам ООН [46].

FAFA встановлює єдині стандарти контрактних відносин між усіма директоратами Єврокомісії та широким колом агенцій ООН. За своєю суттю угода запроваджує результато-орієнтований підхід до управління спільними програмами, замість детального контролю над ресурсами акцент перенесено на досягнення гуманітарних результатів [27].

Таблиця 3.

Розподіл внесків ЄС до агенцій ООН за період 2013–2024 рр.

Агентство ООН	Частка від всіх внесків ЄС (%)
ВПП (WFP) – Всесвітня продовольча програма	18
ПРООН (UNDP) – Програма розвитку ООН	13
ЮНІСЕФ (UNICEF) – Дитячий фонд ООН	14
УВКБ ООН (UNHCR) – УВКБ ООН з питань біженців	10
Інші агенції, фонди та програми ООН	45

Джерело: складено автором на основі [46].

Серед агенцій ООН особливе місце у системі взаємодії з ЄС займає УВКБ ООН – Управління Верховного комісара у справах біженців. З огляду на хронічне зростання масштабів вимушеного переміщення населення, до квітня 2025 року у світі налічувалося понад 122,1 мільйонів примусово переміщених осіб. Лише у 2024 році ЄС і держави-члени в сукупності виділили УВКБ ООН понад 1,3 мільярд доларів США, причому значна частка цих коштів надходила у вигляді гнучкого та багаторічного фінансування. За даними ОЕСР-КСР, команда «Глобальна Європа» (EU Team Europe) забезпечила найбільшу частку глобального фінансування (42%) у ситуаціях із переміщенням біженців у країнах з низьким та середнім рівнем доходу.

ЄС також активно сприяє розробці механізмів антиципаторної дії – тобто завчасного реагування на прогнозовані гуманітарні кризи, та підтримує

формування правових рамок щодо внутрішнього переміщення в таких країнах, як Ефіопія, Нігерія, Південний Судан та Україна.

Показовим прикладом є ситуація в Сирії. Після більш ніж 13 років збройного конфлікту на цій території, ЄС у 2024 році виділив 5,5 мільйонів євро безпосередньо на гуманітарні операції ЮНІСЕФ, спрямовані на надання грошової допомоги, послуг водопостачання і санітарії, захисту та освіти для 15,3 мільйонів людей, що потребують допомоги, серед яких – 7 мільйонів дітей.

Для гуманітарної діяльності ключову роль відіграє Генеральний директорат Єврокомісії з питань цивільного захисту і гуманітарної допомоги – DG ECHO. Він не здійснює операцій безпосередньо на місцях, натомість фінансує реалізацію гуманітарних проєктів через мережу партнерських організацій – агенцій ООН, структур Червоного Хреста та акредитованих неурядових організацій. Правовою основою для взаємодії DG ECHO з конкретними міжнародними організаціями слугують Рамкові партнерські угоди (Framework Partnership Agreements, FPA), що деталізують умови конкретної співпраці вже в межах загальної конструкції FAFA [51].

Так, Європейська Комісія через Директорат здійснює грошові гранти чи закупівлі товарів і послуг, а їх безпосереднім розповсюджувачем на кризових територіях часто виступають офіси ООН та Національні товариства Червоного Хреста. Таким чином, міжнародні організації стають каналами реалізації політики солідарності ЄС щодо найуразливіших груп населення [47].

Щодо масштабу сфер взаємодії, ЄС і ООН спільно реалізують програми у більшості галузей зовнішньої політики Союзу та у всіх сферах, передбачених Статутом ООН: мир і безпека, права людини, соціально-економічна проблематика, сталий розвиток, гуманітарна допомога та торговельна політика. Одним із ключових напрямків є імплементація Цілей сталого розвитку до 2030 року (ЦСР ООН). ЄС тісно співпрацює з Програмою розвитку ООН (ПРООН) у сфері фінансового інструментарію та

зміцнення інституцій країн-партнерів. За участю ЄС ПРООН розробляє інтегровані національні фінансові рамки (INFF) більш ніж у 80 країнах, задля акумулювання національних і міжнародних фондів на цілі суспільного розвитку. Умови глобальних криз – війни, пандемії, кліматичні лиха – дедалі більше стирають межі розвитку та гуманітарного реагування. ПРООН підкреслює, що у «час багатьох криз – від воєн до пандемії COVID-19 і зміни клімату» вона працює пліч-о-пліч із ЄС для підвищення стійкості суспільств. Зокрема, за підтримки ЄС у багатьох країнах здійснюється відновлення критичної інфраструктури, гарантування доступу до першочергових послуг та формування нових можливостей працевлаштування, аби люди могли «впевнено відбудовуватися» після лиха.

Окремим напрямом партнерства є сфера охорони здоров'я і готовності до пандемій. Наприклад, у жовтні 2025 року Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ) і ЄС оголосили про спільну програму цифровізації систем охорони здоров'я в країнах Африки на південь від Сахари. Проєкт передбачає грантове фінансування €8 мільйонів (2025-2028 рр.) і розв'язує проблеми євроафриканського партнерства «Global Gateway». Мета угоди – підвищити готовність до пандемій та зміцнити національні системи охорони здоров'я на основі цифрових технологій. Таким чином, ЄС, діючи з ВООЗ, не лише робить внесок у глобальне реагування на пандемії, але й популяризує власні напрацювання (наприклад, Європейський цифровий сертифікат COVID, що лягли в основу «Глобальної мережі цифрових сертифікатів охорони здоров'я» ВООЗ).

Одна із найважливіших співпраць є з Рухом Червоного Хреста/Червоного Півмісяця – однією з найавторитетніших гуманітарних структур у світі. ЄС регулярно підтверджує свою підтримку ідеї локалізованої допомоги та цінує «нейтральну, незалежну» роль Міжнародного комітету Червоного Хреста (МКЧХ) і Міжнародною федерацією товариств Червоного Хреста та Червоного Півмісяця (МФТХЧ).

Правовим підґрунтям цих відносин слугують окремі Рамкові партнерські угоди (FPA), укладені між DG ЕСНО та відповідно МКЧХ і МФТХЧ. Ці угоди були оновлені у 2022 році, що дозволило адаптувати умови співпраці до нових реалій: зростання кількості гуманітарних операцій, трансформації форм кризового реагування та нових пріоритетів у сфері локалізації гуманітарної допомоги.

МКЧХ відіграє унікальну роль у гуманітарній архітектурі завдяки своєму спеціальному мандату, що ґрунтується на Женевських конвенціях та протоколах до них. Його нейтральність і незалежність від держав роблять МКЧХ незамінним посередником у зонах збройного конфлікту – саме там, де доступ інших акторів є обмеженим або унеможливленим. ЄС, підкреслюючи важливість неухильного виконання норм Міжнародного гуманітарного права (МГП), позиціонує МКЧХ як ключового партнера у зонах активних бойових дій. На 34-й Міжнародній конференції Червоного Хреста і Червоного Півмісяця, що відбулася в Женеві у жовтні 2024 року, ЄС підтвердив свою прихильність до роботи з Рухом задля забезпечення дотримання гуманітарних принципів, наголосив на необхідності підзвітності та підкреслив роль міжнародних судових інституцій у притягненні до правосуддя за кричущі порушення міжнародного права прав людини.

Стратегічно важливим кроком у відносинах ЄС і МФТХЧ стало запровадження у 2022 році Пілотного програмного партнерства (Pilot Programmatic Partnership, PPP) – «Прискорення локальних дій у гуманітарних та медичних кризах». Це трирічна (2022–2025) глобальна програма, що реалізується у 25 країнах за участю 37 національних товариств і фінансується ЄС у розмірі до 205–230 мільйонів євро. Вона охоплює п'ять тематичних напрямів: підготовленість до катастроф і управління ризиками; готовність до епідемій і пандемій та реагування на них; гуманітарна допомога та захист осіб у ситуаціях переміщення; грошова та ваучерна допомога; ризик-комунікація, залучення громад і підзвітність [78].

За підсумками трьох років реалізації, PPP охопило понад 16,9 мільйон людей, яким було надано інструменти захисту від катастроф та спалахів хвороб [78]. Саме програма PPP продемонструвала, що інвестиції в підготовленість і стійкість громад ще до виникнення кризи є більш ефективними, ніж виключно реактивне реагування після її початку.

У загальному теоретичному та практичному плані взаємодія ЄС із міжнародними організаціями в умовах соціальних криз дедалі більше структурується навколо концепції «гуманітарно-розвиткового-мирного нексусу» (Humanitarian-Development-Peace Nexus, HDP Nexus, або «потрійний зв'язок»). Вперше формалізований у документах Всесвітнього гуманітарного саміту (ВГС) 2016 року в Стамбулі – зокрема у концепції «Нового способу роботи» (New Way of Working) – нексус-підхід передбачає, що гуманітарні, розвиткові та миробудівні актори мають діяти злагоджено, взаємодоповнюючи одне одного у зонах затяжних криз [74].

ЄС відібрав шість пріоритетних країн для першочергового впровадження цієї рамки. Нексус-підхід набуває особливої актуальності в контексті нового інструменту зовнішнього фінансування ЄС – NDICI «Глобальна Європа», у межах якого гуманітарна, розвиткова та миробудівна складові програмуються у взаємопов'язано [74].

На рівні конкретних операцій нексус-підхід означає, що гуманітарна та розвиткова діяльність можуть реалізовуватися паралельно, не підміняючи одна одну, за умови збереження гуманітарних принципів і безпечного доступу до постраждалих. Для ООН це означає зміщення акценту від виключно реактивних гуманітарних операцій до програм стійкості та розвитку. Для Червоного Хреста, це передбачає поєднання надзвичайної реакції з розбудовою потенціалу місцевих товариств для самостійного реагування в майбутньому.

Важливим організаційним втіленням стратегічного виміру відносин ЄС з міжнародними партнерами став Гуманітарний форум ЄС (European Humanitarian Forum, EHF), заснований у 2022 році. Проводиться щорічно в

Брюсселі, форум організується DG ECHO спільно з головуванням у Раді ЄС і зібрав навколо себе найвищих посадовців Єврокомісії, керівників агенцій ООН, МКЧХ, МФТХЧ та широкого кола неурядових організацій. На форумі 2024 року, організованому за участі бельгійського головування у Раді ЄС, понад 300 учасників обговорювали такі ключові виклики, як захист гуманітарного простору, просування МГП у зонах збройних конфліктів, захист гуманітарних працівників та об'єднання гуманітарного реагування з зусиллями у сфері розвитку і миру.

Форум є не лише дискусійним майданчиком, але й конкретним механізмом – оголошення фінансових зобов'язань. Саме на ENF 2024 року ЄС і держави-члени оголосили про заплановані гуманітарні асигнування у більш ніж 7,7 млрд євро [9]. Комісар ЄС з питань управління кризами Янез Ленарчич охарактеризував цей внесок як «потужну початкову заявку», що відображає «глобальну солідарність і видатне становище ЄС у гуманітарних діях» [9].

Конкретні приклади ілюструють практичний зміст співпраці. Під час війни в Україні ЄС через DG ECHO фінансує проекти UNHCR і інших організацій ООН, щоб допомогти переселенцям і цивільним. Наприклад, восени 2025 року ЄС додатково виділив €12 мільйонів на зимову допомогу від UNHCR приблизно для 359 тисяч найуразливіших жителів України, наголошуючи, що партнерство з UNHCR гарантує доставку базової підтримки тим, хто найбільше її потребує [50].

Інший приклад – реагування на гуманітарну кризу в Судані. У грудні 2025 року ЄС та держави-члени організували міжнародну донорську конференцію, де виділили 812 мільйонів євро на допомогу переміщеним особам і біженцям. У заяві ЄС підкреслено, що ці кошти будуть передані перевіреним партнерам – агентствам ООН та Руху Червоного Хреста [63]. Таким чином, навіть у надзвичайно складних конфліктах Євросоюз забезпечує механізми співпраці з ООН та Рухом Червоного Хреста,

спрямовуючи фінансування саме туди, де найбільше необхідна швидка допомога [49].

Участь ЄС у подоланні глобальних соціальних криз базується на багатосторонній співпраці з міжнародними організаціями. ЄС демонструє, що гуманітарна допомога – це один із ключових інструментів його зовнішньої політики та глобальна відповідальність. Спільні ініціативи з ООН та із структурою Червоного Хреста, показують, що ЄС не лише декларує принципи солідарності і нейтралітету, але й вкладає значні ресурси у їх практичне втілення [46]. Це підтверджують й самі представники ЄС, неодноразово заявляючи, що спільними зусиллями ЄС та міжнародних партнерів, убезпечують життя і гідність найбільш вразливих людей у світових кризах [50].

Висновки до Розділу 2.

Європейський Союз є рушійною силою інституційних трансформацій у світі, послідовно впроваджуючи парадигму належного врядування (Good Governance). Цей процес спирається не на жорсткий примус, а на гнучкі механізми політичної та економічної обумовленості, дію ринкових сил через «Брюссельський ефект» та програми цільової розбудови адміністративної спроможності. Через поширення стандартів Європейського адміністративного простору ЄС формує спільну ціннісну і правову матрицю, яка слугує фундаментальним орієнтиром для реформування державного апарату в країнах-партнерах.

У контексті повоєнного відновлення держав європейська стратегія доводить, що життєздатна відбудова принципово неможлива без глибокої модернізації соціальної інфраструктури та розвитку людського капіталу. Надання макрофінансової допомоги сьогодні є жорстко прив'язаним до дотримання принципів верховенства права, антикорупційних стандартів та соціальної інклюзії. Особливе місце в цій архітектурі посідає комплексна реінтеграція ветеранів війни. Практичний досвід підтверджує, що перехід від моделі пасивних соціальних виплат до стимулювання ветеранського

соціального підприємництва забезпечує не лише ефективну психологічну адаптацію, але й перетворює колишніх військових на рушійну силу місцевого економічного розвитку та гарантів демократичної стійкості.

Глобальне гуманітарне лідерство ЄС органічно доповнюється розбудовою багаторівневих партнерств із ключовими міжнародними організаціями, насамперед агенціями ООН та Рухом Червоного Хреста. Спрямовуючи фінансування через перевірені міжнародні канали, ЄС гарантує оперативне реагування на найгостріші виклики. Концептуальною основою цієї координації стала імплементація «гуманітарно-розвиткового-мирного нексусу» (HDP Nexus), що дозволяє не просто реагувати на наслідки катастроф, а синхронізувати екстрений порятунок людей із довгостроковим інституційним розвитком і превентивним запобіганням кризам.

Зрештою, реальна результативність зовнішнього впливу та багатомільярдної допомоги ЄС перебуває у критичній залежності від інституційної та абсорбційної спроможності країн-реципієнтів. Для держав, що прямують шляхом європейської інтеграції, програми комплексного відновлення виступають не просто джерелом ресурсів, а каталізатором глибоких структурних змін. Ця взаємозалежність перетворює процес перейняття європейських норм із технічної адаптації законодавства на фундаментальну перебудову філософії публічного управління, що базується на абсолютній прозорості, підзвітності та повазі до прав людини.

РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ СОЦІАЛЬНОЇ ТА ВЕТЕРАНСЬКОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ.

3.1. Адаптація діяльності Управління соціальної та ветеранської політики Бориспільської міської ради до стандартів ЄС у соціальній політиці.

Процес наближення України до Європейського Співтовариства, що активізувався після офіційного визнання її кандидатом на вступ до Союзу, зумовлює необхідність всебічної та системної трансформації національного законодавства та інституційної практики на всіх рівнях державного управління. Особливої ваги набуває соціальна сфера, яка, відповідно до положень Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, покликана розбудовуватися на засадах соціальної згуртованості, абсолютної недискримінації, забезпечення рівних можливостей та високого рівня соціального захисту всіх категорій громадян [89].

Імплементация європейських стандартів є не лише загальнонаціональним завданням, визначеним на рівні центральних органів виконавчої влади, але й викликом для органів місцевого самоврядування. Саме муніципалітети безпосередньо реалізують соціальну політику, трансформуючи державні гарантії у конкретні послуги для жителів територіальних громад.

Теоретико-правовий каркас європейських соціальних стандартів формується низкою міжнародних документів, які визначають ціннісні та правові орієнтири для держав-членів та країн-кандидатів. Основоположним документом, що становить базу соціальних гарантій на європейському континенті, є Європейська соціальна хартія (переглянута) 1996 року. Цей міжнародний пакт, який Україна ратифікувала, закріплює непорушні соціальні права, зокрема право кожної особи на соціальний захист, належну охорону здоров'я, доступне житло та захист від будь-яких форм дискримінації [10]. Як зазначається у наукових дослідженнях з питань

адаптації соціального законодавства України до права Європейського Союзу, конституційне право громадян на соціальний захист є природним і передбачає безумовний обов'язок держави та її представницьких органів на місцях створювати дієві механізми реалізації цього права.

Поряд із Європейською соціальною хартією, стратегічним орієнтиром для формування місцевої соціальної політики виступає Європейський стовп соціальних прав, ухвалений у 2017 році, який визначає базові принципи справедливого функціонування ринків праці та соціальної інклюзії [10]. Крім того, обов'язковими для імплементації є відповідні Директиви ЄС, такі як Директива Ради 2000/78/ЄС щодо загальної системи рівного ставлення у сфері зайнятості та Директива 79/7/ЄЕС щодо рівного ставлення до чоловіків та жінок у питаннях соціального забезпечення. Для Бориспільської міської ради це означає необхідність інтеграції антидискримінаційних підходів, принципів безбар'єрності та гендерної рівності в усі цільові програми підтримки та регламенти надання муніципальних послуг.

Надзвичайно важливим вектором інтеграції та інституційної розбудови є активна співпраця органів місцевого самоврядування з міжнародними інституціями. Наприклад, у межах Плану дій Ради Європи для України «Стійкість, відновлення та відбудова» на 2023–2026 роки реалізується масштабний проект «Права ветеранів та особового складу збройних сил в Україні», що має на меті практичну гармонізацію національних правових та операційних рамок із європейськими стандартами. Рекомендації Комітету міністрів Ради Європи CM/Rec(2010)4 щодо прав людини членів збройних сил чітко вимагають від місцевих органів влади створення сприятливих умов для повноцінної професійної, медичної та психологічної адаптації ветеранів під час їхнього переходу до цивільного життя. Саме через призму цих міжнародних зобов'язань, а також рекомендацій Організації Об'єднаних Націй щодо стандартів роззброєння, демобілізації та реінтеграції, слід розглядати докорінну трансформацію функціоналу Управління соціальної та ветеранської політики Бориспільської міської ради [99].

Інституційна модель, за якою функціонує Управління соціальної та ветеранської політики Бориспільської міської ради, відображає сучасний європейський управлінський тренд на консолідацію суміжних функцій у сфері соціального захисту та ветеранських справ у єдиному структурному підрозділі. Відповідно до чинного Положення про Управління, цей орган є невід'ємним структурним підрозділом виконавчих органів Бориспільської міської ради та виступає уповноваженим суб'єктом управління щодо всіх закладів, установ, підприємств та організацій соціального захисту комунальної власності. Об'єднання напрямів загальної соціальної політики та новоствореної ветеранської політики створює сильний синергетичний ефект [18]. Такий підхід дозволяє уникнути фрагментації соціальних послуг, що є типовою проблемою в застарілих адміністративних системах.

Аналіз функціональних обов'язків Управління, закріплених у його Положенні, свідчить про високий ступінь імплементації принципів належного врядування. Управління наділене широким спектром владних повноважень, від стратегічного планування розвитку місцевої мережі надавачів соціальних послуг до безпосереднього адміністрування виплат та суворого моніторингу якості надання цих послуг комунальними установами. Виступаючи головним розпорядником бюджетних коштів, Управління самостійно здійснює фінансове планування, вносить обґрунтовані пропозиції до проекту місцевого бюджету та проводить процедури публічних закупівель [18]. Такий обсяг економічної самостійності забезпечує дотримання європейських принципів фінансової децентралізації та субсидіарності.

Таблиця 4.

Основні напрями діяльності Управління соціальної та ветеранської політики Бориспільської міської ради та відповідні стандарти ЄС

Напрямок діяльності	Завдання Управління (рішення № 3965-60-VIII)	Відповідний стандарт ЄС
Соціальний захист населення	Реалізація державної та місцевої політики у сфері соціального захисту, малозабезпечених та багатодітних сімей.	Ст. 13, 14 ЄСХ; Принцип 14 EPSR (мінімальний дохід).
Ветеранська політика	Соціальний захист ветеранів, їх сімей, сімей загиблих, безвісти зниклих, полонених.	Принципи 10, 17, 18 EPSR; Стратегія ветеранської політики до 2030 р.
Внутрішньо переміщені особи (ВПО)	Соціальний захист і допомога ВПО.	Директива ЄС 2011/95/ЄС; Принцип 20 EPSR (захист від соціального виключення).
Особи з інвалідністю	Допомога особам з інвалідністю, координація реабілітаційних послуг.	Принцип 17 EPSR; Ст. 15 ЄСХ (реабілітація та соціальна інтеграція).
Соціально-трудові відносини	Реалізація державної політики у сфері соціально-трудових відносин, зайнятості та охорони праці.	Директива 89/391/ЄЕС; Директива 2003/88/ЄС; Принципи 5, 6, 7, 8 EPSR.
Соціальні послуги	Вивчення потреб громади, організація надання соціальних послуг, залучення НДО.	Принцип 20 EPSR; Директива ЄС 2011/24/ЄС; Ст. 14 ЄСХ.

Джерело: складено автором на основі [22; 16; 66].

Крім того, Положення про Управління закріплює його активну роль у сфері міжнародної та міжвідомчої співпраці. Управління бере участь у підготовці міжнародних угод та наділене правом самостійно укладати меморандуми про співпрацю з громадськими організаціями. Принцип

абсолютної прозорості та відкритості влади реалізується через законодавчий обов'язок Управління забезпечувати безперешкодний доступ громадськості до публічної інформації та регулярно оприлюднювати набори відкритих даних [18]. Взаємодія з інститутами громадянського суспільства також чітко формалізована, Управління організовує відкриті конкурси проектів громадських організацій для визначення тих інститутів, яким надаватиметься цільова фінансова підтримка за рахунок коштів місцевого бюджету [18].

У Бориспільській громаді такою основою є «Цільова програма підтримки військовослужбовців, ветеранів війни і членів їх сімей, сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, Захисників та Захисниць України, а також сімей безвісти зниклих воїнів та таких, що в полоні Бориспільської міської територіальної громади на 2024–2026 роки». Програма була затверджена відповідним рішенням ради із загальним обсягом фінансування, що складає 19 771,88 тисяч гривень [22].

Зміст Програми охоплює надзвичайно широке коло бенефіціарів. Підтримка поширюється не лише на комбатантів, але й на членів їхніх родин, сім'ї загиблих захисників, а також родини зниклих безвісти або полонених [22]. Такий сімейно-орієнтований підхід відповідає найкращим міжнародним практикам соціальної реінтеграції, проаналізованим у дослідженнях Програми розвитку ООН (ПРООН) в Україні, де найбільш ефективні моделі обов'язково поєднують персоналізовану підтримку ветерана з програмами психоемоційного відновлення його найближчого оточення [99]. Головним розпорядником коштів за цією програмою визначено Управління соціальної та ветеранської політики, а контроль за її виконанням здійснює профільна депутатська комісія, що гарантує наявність системи стримувань і противаг на муніципальному рівні [22].

Структура видатків бюджету Бориспільської громади на 2024 рік підтверджує пріоритетність соціального захисту. Загальний обсяг фінансування сфери соціального захисту у 2024 році склав понад 62,8 мільйона гривень, що становить близько 5,8% від усього видаткового фонду

бюджету громади, загальний обсяг якого становив 1 084 120 380 грн [2].

Стандарти ЄС вимагають спрямовувати ресурси на проактивні заходи. Заплановане у Борисполі фінансування статутної діяльності громадських об'єднань та делегування надання соціальних послуг недержавним надавачам на суму майже 3,5 мільйона гривень є свідченням впровадження ринкового механізму соціального замовлення та розвитку державно-приватного партнерства [29].

Однією з ключових вимог сучасної європейської публічної адміністрації є цифровізація соціальних послуг. Бориспільська громада виступає як один із центрів успішної імплементації цифрових рішень через активне впровадження єдиної державної цифрової платформи «Ветеран PRO» [3]. Ця платформа працює за європейським принципом «єдиного вікна» і консолідує верифіковану інформацію про всі види підтримки. Інформаційні блоки охоплюють здоров'я, соціальний захист, житлові програми, транспорт, освіту та гранти на бізнес [4].

Особливої уваги заслуговує інтерактивний інструмент «Твій Шлях», який інтегрований у платформу. Він автоматично формує індивідуальний маршрут соціальної адаптації ветерана з покроковими інструкціями від моменту підтвердження статусу до отримання послуг [4]. Упровадження таких систем корелюється з міжнародним механізмом ООН Information, Counseling, and Referral System (ICRS), що використовується для орієнтування колишніх комбатантів [99]. У місті Бориспіль міський ветеранський центр став потужним фізичним хабом соціальної комунікації, де платформа використовується на практиці [31].

У березні 2026 року на базі Бориспільського міського ветеранського центру «Ветеран PRO» відбулася масштабна координаційна нарада керівників ветеранських просторів усієї Київської області [31]. Важливим інституційним результатом стало рішення про організацію регулярного (двічі на тиждень) прийому у ветеранському просторі фахівців із відділів цивільно-військового співробітництва при Територіальних центрах комплектування та

соціальної підтримки (ТЦК та СП) [31]. Цей крок ефективно руйнує бюрократичні бар'єри між мілітарними та цивільними органами, відповідаючи стандартам роззброєння, демобілізації та реінтеграції щодо уникнення ізоляції ветеранів [99].

На базі КНП «Бориспільська багатoproфільна лікарня інтенсивного лікування» організовано позачерговий прийом військовослужбовців та функціонує спеціалізоване реабілітаційне відділення [22]. Крім клінічних протоколів, впроваджуються інноваційні методи психосоціального відновлення. Зокрема, за підтримки благодійних фондів та у співпраці з Бориспільською ДЮСШ реалізується унікальний проект дайвінг-терапії для ветеранів [31].

Підтримка економічної незалежності родин ветеранів здійснюється через стимулювання малого підприємництва. Бориспільська влада підтримує соціально-освітні ініціативи, такі як «Майстерня власного бізнесу», що надає безкоштовне фахове навчання та менторство жінкам (ветеранкам, дружинам військових та ВПО), які планують започаткувати власну справу [25]. Це синхронізується зі стратегією Європейського соціального фонду щодо економічної незалежності як найдієвішого механізму запобігання бідності.

Управління соціальної та ветеранської політики Бориспільської міської ради демонструє високий потенціал у впровадженні європейських стандартів публічного адміністрування. Об'єднання функцій соціальної та ветеранської підтримки, затвердження довгострокових цільових програм з бюджетом майже 20 млн грн, інтеграція цифрової платформи «Ветеран PRO» та інноваційні методи медичної і спортивної реабілітації переконливо доводять концептуальний перехід Бориспільської громади до проактивної європейської моделі управління соціальними процесами.

3.2. Оцінка використання міжнародних інструментів допомоги та грантових програм ЄС для підтримки ветеранів у Бориспільській громаді.

Залучення грантових коштів безпосередньо у Бориспільській громаді

спирається на затверджену місцевою радою цільову програму підтримки військовослужбовців, ветеранів війни і членів їх сімей, сімей загиблих (померлих) Захисників та Захисниць України, а також сімей безвісти зниклих воїнів на 2024–2026 роки [29]. Цей документ стратегічного планування чітко дає розуміння необхідності диверсифікації джерел надходжень. У тексті програми зазначається, що фінансування запланованих заходів має здійснюватися не лише за рахунок стандартних коштів місцевого, державного та обласного бюджетів, але й завдяки кредитним ресурсам міжнародних фінансових організацій, а також цільовим коштам, залученим у рамках різноманітних грантових програм та масштабних проєктів міжнародної технічної допомоги [26].

Європейський Союз та інші міжнародні партнери відіграють ключову роль у створенні умов для реінтеграції ветеранів України. Зокрема, в жовтні 2024 року стартував спільний проєкт ЄС та Міжнародної організації з міграції (МОМ) «Соціальна згуртованість і реінтеграція ветеранів в Україні», загальним бюджетом €6 млн, що діє до лютого 2026 року. Проєкт реалізується у партнерстві з Міністерством у справах ветеранів і охоплює десяток регіонів, серед яких – Чернігівська, Дніпропетровська, Івано-Франківська, Харківська, Хмельницька, Київська, Львівська, Одеська, Вінницька та Запорізька області [55]. Мета проєкту – не лише профнавчання, а й комплексна підтримка ветеранів і їхніх родин. Зокрема, він передбачає професійні тренінги для ~170 ветеранів, фінансування до 50 підприємств, очолюваних ветеранами (через гранти та експертну допомогу), а також проведення ярмарків вакансій і інформаційних кампаній з інформування про можливості працевлаштування [55]. Крім того, проєкт включає психосоціальну підтримку: створення громадських центрів з надання психологічної допомоги і підготовку відповідних фахівців.

Серед конкретних інструментів ЄС – програми грантової підтримки бізнес-ініціатив ветеранів. Так, у межах «Програми розвитку бізнесу та наставництва ветеранів» (EU-funded Veteran Business Support Programme)

ветеранам надаються менторство, тренінги та безповоротна фінансова допомога. За результатами цієї програми вже понад 100 ветеранів та членів їхніх сімей у Київській, Львівській і Вінницькій областях пройшли навчання з підприємництва, а 52 ветеранські фірми отримали гранти до 317 000 грн ($\approx 6\,545$ €) [19]. За умовами, грантові кошти надаються ветеранам, членам їхніх родин чи підприємствам, де офіційно працюють ветерани, у Київській, Львівській або Вінницькій областях [90].

Бориспільська міська громада входить до Київської області, яка вже охоплена названими проєктами ЄС [55]. Це означає, що ветерани громади можуть претендувати на участь у регіональних ініціативах: від бізнес-тренінгів і грантових конкурсів до освітніх та психологічних програм. Місцева влада підтримує цей процес, інформуючи ветеранів про можливості, зокрема через власні інформаційні ресурси. Станом на 2026 рік Бориспільська громада активно використовує доступні інструменти підтримки ветеранів.

Центральне та найбільш помітне місце в архітектурі екосистеми підтримки малого підприємництва впевнено займає флагманський урядовий проєкт «єРобота». У його рамках функціонує масова грантова програма «Власна справа», а також відокремлений, спеціалізований грант, призначений виключно для ветеранів та членів їхніх сімей. Відповідні структурні підрозділи Бориспільської міської ради у тісній синергії з фахівцями Київського обласного центру зайнятості проводять активну роз'яснювальну роботу та заохочують підприємців-початківців з-поміж колишніх військових долучатися до цих фінансових ініціатив [8].

Безпосередньо на території Київської області наразі успішно реалізуються масштабні сучасні інфраструктурні медичні проєкти за експертної та фінансової підтримки провідних міжнародних партнерів. Вельми показовим прикладом такого партнерства є нещодавнє відкриття на базі Всеукраїнського лікувально-реабілітаційного центру «Циблі» спеціалізованого та інноваційного «Простору турботи про ветеранів та

ветеранок» [28]. Урочисте відкриття цього сучасного простору стало можливим в рамках цільової грантової підтримки національного проекту «Реабілітація в Україні» (Rehab4U), який успішно впроваджується міжнародною організацією «Momentum Wheels for Humanity Ukraine» за фінансової підтримки Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) [28].

Безпосередні кроки, здійснені Бориспільською громадою щодо використання міжнародної підтримки у сфері ветеранської реабілітації, знайшли своє відображення у низці конкретних ініціатив. Ключовою серед них є будівництво реабілітаційного центру для ветеранів, розпочате за підтримки Бориспільської міської ради у 2023 році. Як зазначила міністерка у справах ветеранів Юлія Лапутіна під час відвідування об'єкту, центр планується як комплексний простір не лише для реабілітації та відновлення, але й для соціальної взаємодії та обміну досвідом – місце, куди «приходять ветерани й ветеранки, члени їхніх сімей, щоб обмінятися досвідом, знайти однодумців, обговорити наболіле» [30]. Принципово важливо, що при розробці концепції центру враховувався «досвід вивчення нагальних потреб цієї категорії осіб, у тому числі й міжнародний», що свідчить про прагматичне засвоєння кращих зарубіжних практик на рівні муніципалітету.

Дотичність Управління до міжнародних інституцій найяскравіше проявляється не стільки в прямому отриманні коштів на свої рахунки, скільки у активному перейманні західного досвіду, методологій роботи та спільній реалізації ініціатив, створених за донорські кошти. Найважливішим інноваційним проектом, який впроваджується Управлінням соціальної та ветеранської політики у тісній взаємодії з міжнародними партнерами, є запровадження та забезпечення діяльності «фахівця із супроводу ветеранів війни та демобілізованих осіб». Ця посада, яка функціонує на базі ветеранського центру в Борисполі, є концептуальною розробкою, що активно підтримується грантовими програмами Європейського Союзу, Міжнародним

фондом «Відродження», а також урядовими агентствами розвитку США (USAID) та Великої Британії (UK Dev) [119]. Навчання та методологічна підтримка таких спеціалістів здійснюється через спеціалізовані консалтингові центри, фінансовані іноземними донорами, що є прямим каналом передачі світового досвіду безпосередньо до Бориспільської міської ради.

Крім того, Управління соціальної та ветеранської політики виступає головним популяризатором та провідником цифрових рішень, розроблених за рахунок міжнародної технічної допомоги. Яскравим прикладом є впровадження та активне використання єдиної цифрової платформи «Ветеран PRO». Цей цифровий продукт був реалізований Міністерством цифрової трансформації України у співпраці з проєктом «Підтримка цифрової трансформації», який повністю фінансується за рахунок грантів USAID та UK Dev [17]. Фахівці Бориспільського управління використовують цю створену міжнародним коштом інфраструктуру для маршрутизації ветеранів, допомагаючи їм знайти інформацію про міжнародні гранти, мікрофінансування та програми підтримки бізнесу, що значно підвищує загальну спроможність громади абсорбувати зовнішню фінансову допомогу.

Вельми показовою є зустріч керівництва міста з представниками Міжнародної організації з міграції (МОМ) при ООН, яка відбулася для узгодження масштабних інфраструктурних інвестицій у громаду [15]. Хоча першочерговим завданням таких зустрічей часто є вирішення критичних інфраструктурних потреб (як-от закупівля котельного обладнання за кошти ООН), вони формують стійкий канал прямої комунікації між Бориспільською міською радою та глобальними інституціями. МОМ, у свою чергу, є одним із ключових грантодавців саме у сфері ветеранського бізнесу в Україні [11]. Наявність успішного досвіду співпраці міської влади з цією організацією в одній сфері створює потужне підґрунтя для перенесення цього партнерства у площину соціальної та ветеранської політики, дозволяючи Управлінню в майбутньому претендувати на пряму участь у їхніх соціальних проєктах.

3.3. Стратегічні рекомендації щодо цифровізації та сервісної трансформації соціального захисту в контексті європейського цифрового простору.

Управління соціальним захистом в Україні має йти в ногу з європейськими тенденціями цифрової трансформації. Згідно зі стратегічним документом щодо цифровізації вітчизняної соціальної галузі, який був ухвалений Урядом України від 28 жовтня 2020 року №1353-р, передбачено «комплексну цифрову трансформацію всіх компонентів системи соціального захисту населення на основі єдиних підходів, стандартів і технологій» [23]. Це узгоджується з пріоритетами Європейського Союзу щодо створення єдиного цифрового простору, зокрема програма Digital Decade EU, розрахована на період до 2030 року, передбачає значне підвищення рівня цифровізації публічних послуг, зокрема eHealth та eGovernment. ЄС визначає серед цілей також забезпечення доступності онлайн-послуг та участі всіх громадян у цифровому житті [64]. Таким чином, стратегічні рекомендації для соціального захисту України повинні спиратися на європейську модель цифровізації публічних послуг і використовувати інструменти спільного цифрового простору Євросоюзу.

Практичний досвід країн-членів ЄС демонструє низку пріоритетів. Наприклад, дослідження Eurofound підкреслює, що цифрові технології підвищують продуктивність соціальних служб: автоматизація адміністративних процесів звільняє ресурси працівників для надання допомоги, знижує витрати за рахунок виявлення шахрайства та ефективнішого розподілу ресурсів [60]. Водночас цифрові рішення сприяють безпечнішому середовищу для отримувачів послуг – наприклад, роботизована допомога або телемедицина дозволяють старшим громадянам довше залишатися вдома. Однак успішна трансформація потребує уваги до навчання персоналу та підвищення цифрової грамотності громадян. Звіт Eurofound також звертає увагу, що підготовка кадрів та навчання користувачів важливі для підтримки дистанційного обслуговування в умовах

надзвичайних ситуацій. На рівні ЄС наголошується, що цифрова освіченість та зниження «цифрового розриву» мають стати частиною стратегії діджиталізації.

Громадські служби соціального захисту в ЄС активно використовують цифрові інструменти для оптимізації роботи. Наприклад, опитування мережі European Social Network (ESN) показало, що IT-рішення допомагають соціальним працівникам ефективніше управляти випадками, створювати персоналізовані плани підтримки, оперативно отримувати зворотний зв'язок від користувачів та узгоджувати дії між різними органами влади. Цифрова картка клієнта і єдина інформаційна система (як у Швеції чи Данії) дозволяють інтегрувати дані про людину з різних реєстрів і швидко визначати потреби та пільги [67]. У контексті рекомендацій це означає, що при проектуванні соціальних сервісів треба насамперед впровадити єдину цифрову платформу з модульною структурою: бази даних отримувачів допомог, система е-реєстрації звернень, аналітичні модулі для прогнозування потреб. Цей підхід корелюється з Законом України про розвиток громад і локальні системи управління випадками, а також з досвідом Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), де цифрові системи «підтримують покращене управління випадками» і об'єднують оцінку потреб та верифікацію прав на допомогу [67].

Інші дослідження підтверджують, що цифрові сервіси мають бути орієнтовані на користувача. ОЕСР наголошує, що в соціальному захисті інтеграція сервісів (медичний запис, соціальні виплати, пенсійні реєстри) важлива через близький зв'язок між доходами населення та соціальними послугами. Наприклад, в Швеції цифровий «Єдиний прохід» (eService) дозволяє громадянам одним запитом отримати інформацію про пенсійні виплати, пільги та медичні послуги, використовуючи віддалені інструменти ідентифікації (eID). Українські рекомендації повинні включати побудову подібного інтегрованого сервісу – наприклад, розвиток Порталу державних послуг Дія з розширенням модулів соцзахисту та поєднанням їх з Пенсійним

фондом, Фондом соціального страхування тощо. Як зауважує дослідник Федірко, цифрові інструменти, які вже широко використовуються у наданні державних послуг, довели свою ефективність і в соціальному захисті, але існуючі е-сервіси в Україні «лише частково охоплюють компоненти системи соціального захисту», що спонукає до побудови єдиної інформаційної системи соціальної сфери [32].

Критичною передумовою успішного функціонування єдиного європейського цифрового ринку є здатність різноманітних національних, регіональних та місцевих адміністративних систем ефективно, швидко та безпечно обмінюватися даними. Усвідомлюючи, що історична фрагментація та несумісність національних ІТ-систем створюють величезні бюрократичні бар'єри для реалізації фундаментальних свобод європейських громадян, інституції ЄС ухвалили Акт про Інтероперабельну Європу (Interoperable Europe Act), який офіційно набув чинності у квітні 2024 року [82]. Цей історичний регламент формує обов'язкову правову та організаційну рамку для багаторівневого співробітництва публічних адміністрацій. Акт базується на засадах Європейської рамки інтероперабельності (European Interoperability Framework, EIF), яка виділяє чотири нерозривні рівні сумісності: правовий, організаційний, семантичний та технічний [52]. Для України імплементація вимог Акта про Інтероперабельну Європу є не просто формальним зобов'язанням у рамках переговорного процесу про вступ, а стратегічним інструментом побудови ефективної держави. Міністерство цифрової трансформації спільно з Міністерством соціальної політики України повинні впровадити принцип «інтероперабельності за замовчуванням» (interoperability-by-design). Це означає, що всі нові соціальні реєстри мають будуватися з використанням відкритих стандартів, єдиних європейських базових словників та уніфікованих онтологій. Інтероперабельність гарантуватиме, що дані про соціальний статус, страховий стаж чи групу інвалідності українського громадянина будуть коректно зчитані, розпізнані та інтерпретовані інформаційними системами будь-якої держави-члена ЄС,

що є критично важливим для забезпечення прав мільйонів українських біженців. Крім того, українському уряду доцільно активно інтегруватися в структури управління, передбачені Актом, зокрема шляхом активного використання Порталу Інтєроперабельної Європи для запозичення передових рішень, що дозволить суттєво зекономити бюджетні кошти на розробку власного програмного забезпечення.

Практичним втіленням принципів транскордонної інтєроперабельності у соціальній сфері є глобальна архітектура Електронного обміну інформацією щодо соціального забезпечення (Electronic Exchange of Social Security Information, EESSI) [54]. Система EESSI, яка наразі об'єднує понад 3400 компетентних установ соціального забезпечення у тридцяти двох європейських країнах, повністю відмовилася від паперового документообігу на користь стандартизованих електронних документів, що курсують через безпечні національні канали [54]. Стратегічною рекомендацією для України є ініціація розробки дорожньої карти технічної та інституційної інтеграції національних органів (зокрема Пенсійного фонду України, фондів соціального страхування, служби зайнятості) до середовища EESSI. У цьому контексті Україна має можливість спиратися на досвід Європейського органу праці (European Labour Authority, ELA), який через свою програму PROGRESS активно підтримує цифровізацію в координації соціального забезпечення [95].

Водночас використовуючи багаторічний та успішний досвід функціонування застосунку «Дія», українські фахівці спільно з європейськими партнерами тестують сценарії транскордонного використання електронних документів. Логічним розвитком цифрової архітектури у соціальній сфері виступає ініціатива Європейської Комісії – Європейський паспорт соціального забезпечення (European Social Security Pass, ESSPASS) [68]. Проєкт ESSPASS, який наразі перебуває на стадії пілотування, покликаний цифровізувати так звані «переносні документи» [19]. На першому етапі це стосується документа A1 (який підтверджує сплату

соціальних внесків у країні походження для відряджених працівників) та Європейської картки медичного страхування [68]. Технологічною основою для ESSPASS виступають інфраструктура Європейського блокчейну (European Blockchain Services Infrastructure, EBSI) та протоколи облікових даних (Verifiable Credentials). Завдяки цьому інспектори праці, медичні заклади або соціальні служби в будь-якій країні ЄС можуть миттєво перевірити дійсність документу. Стратегічною рекомендацією для уряду України є проактивне моделювання вітчизняної нормативної бази під архітектуру ESSPASS [68].

Для реалізації цих рекомендацій важливо врахувати європейський досвід та фінансово-інституційну підтримку. ЄС пропонує низку програм, що прискорюють цифрову трансформацію: наприклад, програма «Цифрова Європа» (Digital Europe Programme) на 2021–2027 роки, в якій Україна бере участь за спрощеною схемою, передбачає фінансування інфраструктури високопродуктивних обчислень, штучного інтелекту, цифрових навичок і технологічного застосування в економіці та суспільстві. Україна вже інтегрована в цю програму з метою наблизити країну до Єдиного цифрового ринку ЄС. Крім того, Європейський Інструмент Сусідства, Європейський Соціальний Фонд плюс (ESF+) та інші структурні фонди можуть бути використані для розвитку цифрової інфраструктури соціальних служб та навчання кадрів. Окрім цього, рекомендується залучати гранти і технічну допомогу для впровадження інтероперабельних рішень: наприклад, проект Twinning, обмін досвідом у побудові е-уряду, проекти співпраці з Естонською академією електронного врядування (eGA) чи ООН в галузі цифрового добробуту населення.

Згідно з офіційною інформацією ЄС, останні ініціативи спрямовані на забезпечення крос-кордонних послуг та безпечного обміну даними. Так, створено Єдиний ринок даних, спрямований на спільне використання відкритих даних та розвиток хмарної і AI-інфраструктури, що має підвищити ефективність державних сервісів [64]. Українським стратегіям слід

передбачити інтеграцію з цими стандартами: наприклад, повне впровадження системи Trembita 2.0 для обміну даними між держреєстрами, що інтероперабельно сумісно з ЄС, і забезпечення взаємного визнання українського електронного підпису (Diia.Signature) на рівні eIDAS.

Особливу увагу слід приділити конфіденційності та захисту даних. Європейські рекомендації вимагають, щоб цифрові рішення будувалися з урахуванням приватності й відкритих стандартів (General Data Protection Regulation, GDPR та ePrivacy). У контексті соцзахисту це означає розробку надійних механізмів зберігання і передачі персональних даних пільговиків, прозоре надання згоди та моніторинг доступу до інформації. Рекомендовано впроваджувати відкриті програмні рішення (open source) та цифрові суспільні товари (digital public goods), які згідно з практикою ООН дозволяють поступово інтегруватися у наявні системи [37].

Крім технічних аспектів, важливим є економічний та організаційний компоненти трансформації. Члени ESN відзначають необхідність чітких державних сигналів і фінансування процесу: держава має забезпечити прозору інформацію про наявні гранти для діджиталізації органів соцзахисту, створити необхідну інфраструктуру та зменшити бюрократію при обміні даними [67]. Фокус слід зробити на залученні всіх зацікавлених сторін – від місцевих органів влади до громадських організацій і самих отримувачів послуг – у процесі планування й впровадження. Розробка законодавчих змін повинна передбачати ймовірність нових технологій (штучний інтелект, блокчейн) та етичні аспекти їх використання, що також підкреслюють експерти [60].

Не менш важливо враховувати умови цифрової інклюзії, а саме надання паралельних каналів доступу (офлайн-послуги) для нездатних користуватися ІТ (через власні центри обслуговування, допомогу соціальних працівників).

В контексті сучасної України найскладнішим викликом є соціальна адаптація та економічна реінтеграція сотень тисяч ветеранів війни. Уряд України визначив перехід від парадигми пасивних пільг до філософії

гідності, професійного розвитку та розширення можливостей. Центральним елементом цифрової архітектури цієї політики стало створення єдиної цифрової платформи «Ветеран PRO» [4]. Проте ефективність загальнонаціональних рішень вимірюється на рівні територіальних громад. Яскравим прикладом є діяльність муніципалітетів, що об'єднують функції управління соціальним захистом та ветеранськими справами у єдиному структурному підрозділі.

Підсумовуючи, впровадження новітніх технологій не є самоціллю, а виступає інструментом для реалізації цінностей Європейського соціального простору. Стратегічні рекомендації передбачають розбудову уніфікованої цифрової архітектури соціальних послуг (мультифункціональної платформи, сумісної із системами ЄС). Також рекомендується підготувати підключення національних реєстрів до мережі EESSI й стимулювати економічну реінтеграцію ветеранів через платформи на кшталт «Ветеран PRO» [4]; та розвивати цифрові компетентності соціальних працівників і користувачів. Окрім цього, рекомендації передбачають забезпечення відповідності правових рамок (включно з GDPR-адаптацією та етичними стандарти для AI) та активне залучення європейських коштів і партнерств для впровадження інновацій. Інтеграція цих елементів дозволить направити систему соціального захисту України на шлях «цифрового Євросоюзу», де суспільні послуги стають доступними, безпечними та зручними для громадян незалежно від їхнього місцезнаходження.

Висновки до Розділу 3.

Практична імплементація європейських соціальних стандартів в Україні об'єктивно зміщується на муніципальний рівень, де державні макроекономічні гарантії трансформуються в конкретні публічні послуги. Досвід Бориспільської міської громади наочно демонструє ефективність європейського підходу до консолідації загальної соціальної та ветеранської політик у межах єдиного інституційного механізму. Такий синергетичний формат управління дозволяє уникнути фрагментації послуг і забезпечує

комплексний, сімейно-орієнтований підхід до реінтеграції осіб. Місцеві цільові програми, розроблені з урахуванням принципів Європейської соціальної хартії та Європейського стовпа соціальних прав, забезпечують фінансову децентралізацію, стимулюють розвиток державно-приватного партнерства та впроваджують ринкові механізми соціального замовлення для недержавних надавачів послуг.

Ключовим ресурсом для забезпечення життєздатності та інституційної спроможності територіальних громад виступає цілеспрямоване залучення коштів міжнародної технічної допомоги та європейських грантових програм. Екосистема підтримки малого підприємництва, що реалізується за фінансової та експертної участі інституцій ЄС, Міжнародної організації з міграції та урядових агентств розвитку, сприяє системному переходу від моделі пасивного утримання ветеранів до стимулювання їхньої стійкої економічної незалежності. Успішна абсорбція міжнародних донорських ресурсів вимагає адміністративної адаптації: запровадження новітніх посад фахівців із супроводу ветеранів, розбудови сучасних реабілітаційних просторів та налагодження прямої, безперервної комунікації між муніципалітетами і глобальними інституціями.

Стратегічною передумовою повноцінної інтеграції України до європейського соціального простору є комплексна цифровізація публічних послуг відповідно до жорстких вимог єдиного цифрового ринку ЄС. Імплементация європейського Акта про Інтероперабельну Європу ставить перед державним апаратом вимогу будувати нові соціальні реєстри за принципом «інтероперабельності за замовчуванням». Практичним вектором для уряду має стати підготовка національних систем соціального страхування до інтеграції в європейську архітектуру EESSI (Електронний обмін інформацією щодо соціального забезпечення) та адаптація вітчизняної нормативної бази під технологічні вимоги Європейського паспорта соціального забезпечення (ESSPASS). На внутрішньому рівні інструментом такої трансформації вже виступає платформа «Ветеран PRO», яка

автоматизує процеси та маршрутизує бенефіціарів за європейським принципом єдиного вікна.

Перспективи успішної імплементації стандартів соціальної політики ЄС в Україні критично залежать від синхронізації зусиль на трьох взаємопов'язаних рівнях: нормативному узгодженні соціального законодавства з європейськими директивами, підвищенні абсорбційної спроможності місцевого самоврядування щодо використання грантових інструментів та забезпеченні технологічної сумісності українських цифрових сервісів із загальноєвропейськими базами даних. Лише такий комплексний підхід гарантуватиме розбудову стійкої соціальної держави, здатної подолати виклики повоєнного відновлення.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній магістерській роботі здійснено комплексне дослідження діяльності Європейського Союзу як глобального актора у сфері соціальної політики та гуманітарного врядування, а також процесу адаптації вітчизняної системи соціального захисту та ветеранської політики до європейських стандартів. На основі проведеного теоретико-правового аналізу, узагальнення європейського досвіду та оцінки практичної діяльності на рівні територіальної громади, сформульовано такі висновки відповідно до поставлених завдань:

1. Розкрито теоретичні засади концептуалізації Європейського Союзу як «нормативної сили» та глобального актора у сфері соціальної політики. Встановлено, що ЄС діє на міжнародній арені як унікальна інституція, вплив якої базується на привабливості етичних і соціальних цінностей (мир, демократія, соціальний прогрес, недискримінація), а не на військовому чи економічному примусі. Доведено, що ЄС цілеспрямовано експортує власну соціальну модель через механізми міжнародної торгівлі та політику розширення, закріплюючи за собою статус потужного глобального актора.

2. Проаналізовано нормативно-правову базу зовнішньої діяльності ЄС в контексті гуманітарного врядування. Визначено, що нормативно-правова база еволюціонувала у самостійний напрям зі складною архітектурою спільної компетенції між наднаціональними органами ЄС та державами-членами. Європейська стратегія зазнала концептуального зсуву від ситуативного екстреного реагування до парадигми «потрійного зв'язку» (Resilience and Humanitarian-Development-Peace Nexus), яка синхронізує порятунок життів із розбудовою інституційної стійкості, миробудівними ініціативами та довгостроковим розвитком.

3. Визначено принципи Європейського соціального простору як орієнтир для трансформації соціальних систем країн-кандидатів. З'ясовано, що Європейський соціальний простір вимагає глибокої та комплексної

трансформації національних інституцій. Адаптація спирається на три ключові стовпи, зокрема на ратифікацію Європейської соціальної хартії, виконання Глави 19 переговорного процесу («Соціальна політика та зайнятість») та імплементацію принципів Європейського стовпа соціальних прав задля досягнення соціального наближення.

4. Досліджено механізми поширення європейських стандартів належного врядування (Good Governance) у глобальному вимірі. Доведено, що інституціоналізація цих норм відбувається через гнучкі механізми політичної та економічної обумовленості, дію ринкових сил («Брюссельський ефект») та цільові програми розбудови адміністративної спроможності (наприклад, TAIEХ, SIGMA). Європейський адміністративний простір формує спільну правову матрицю для реформування державного апарату в країнах-партнерах.

5. Оцінено вплив програм допомоги ЄС на модернізацію соціальної інфраструктури та підтримку ветеранів у країнах післявоєнного відновлення. Встановлено, що макрофінансова допомога ЄС жорстко прив'язується до реформ та спрямовується на глибоку модернізацію соціальної інфраструктури і розвиток людського капіталу. Оцінка європейського досвіду (зокрема країн Західних Балкан) довела, що найбільш дієвим інструментом реінтеграції ветеранів є стимулювання ветеранського соціального підприємництва, що перетворює їх на локомотив місцевого економічного розвитку.

6. Охарактеризовано особливості взаємодії ЄС з міжнародними організаціями (ООН, Червоний Хрест) у вирішенні глобальних соціальних криз. Визначено, що глобальне лідерство ЄС базується на розбудові стратегічних партнерств із ключовими агенціями ООН та Рухом Червоного Хреста. Механізм спрямування фінансування через перевірені міжнародні канали забезпечує оперативне реагування на кризи та втілює парадигму превентивного інвестування у запобігання кризовим явищам.

7. Проаналізовано процес та стан адаптації діяльності Управління соціальної та ветеранської політики Бориспільської міської ради до стандартів ЄС. Встановлено, що практична площина впровадження європейських стандартів зміщується на рівень територіальних громад. Бориспільська громада ефективно консолідує загальну соціальну та ветеранську політики в межах єдиного інституційного механізму. Такий формат, разом із впровадженням місцевих цільових програм, ринкових механізмів соціального замовлення та цифровізацією (платформа «Ветеран PRO»), забезпечує сімейно-орієнтований підхід та усуває інституційну фрагментацію послуг.

8. Здійснено оцінку ефективності використання міжнародних інструментів допомоги та грантових програм ЄС для підтримки ветеранів у Бориспільській громаді. Визначено, що успішна реінтеграція ветеранів залежить від спроможності громади щодо залучення міжнародної допомоги. Грантові інструменти ЄС, МОМ та інших агентств успішно використовуються громадою не лише для інфраструктурних проєктів, але й для впровадження інноваційних адміністративних практик та налагодження прямої комунікації з глобальними інституціями.

9. Розроблено стратегічні рекомендації щодо цифровізації та сервісної трансформації соціального захисту в Україні у контексті європейського цифрового простору. Обґрунтовано необхідність побудови нових соціальних реєстрів за принципом «інтероперабельності», підготовки національних систем соціального страхування до інтеграції в європейську архітектуру електронного обміну та адаптації баз даних під технологічні вимоги єдиного цифрового ринку ЄС, зокрема запровадження Європейського паспорта соціального забезпечення.

Підсумовуючи, слід зазначити, що успішне завершення європейської інтеграції України в соціальній та ветеранській сферах вимагає консолідації зусиль на трьох рівнях, зокрема в нормативному узгодженні національного законодавства з європейськими директивами, системному розвитку

інституційної спроможності громад для роботи з міжнародними фондами та досягненні повної технологічної сумісності українських цифрових систем із базами даних Європейського Союзу. Реалізація цих завдань дозволить побудувати стійку соціальну модель, здатну ефективно відповідати на виклики повоєнного відновлення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Біла книга з європейського врядування (European Governance: A White Paper). Комісія Європейських Співтовариств. Брюссель, 2001. 40 с.
2. Бюджет Бориспільської громади у 2024 році. Газета «Вісті». URL: <https://i-visti.com/pdf/1208-S.pdf>.
3. В Україні запрацював «Ветеран PRO» – єдина цифрова платформа для ветеранів, ветеранок та їхніх родин. Київська обласна державна адміністрація. URL: <https://koda.gov.ua/v-ukrayini-zapraczyuvav-veteran-pro-yedyna-cyfrova-platforma-dlya-veteraniv-veteranok-ta-yihnih-rodyn/>.
4. «Ветеран PRO»: Єдина цифрова платформа для ветеранів. Міністерство у справах ветеранів України. URL: <https://mva.gov.ua/prescenter/category/86-novini/veteran-pro-edina-tsifrova-platforma-dlya-veteraniv-veteranok-ta-ihnih-simey>.
5. Ветерани можуть отримати гранти у 15 тис. євро по програмі ЄС для розвитку свого бізнесу. UKR.NET. URL: <https://www.ukr.net/news/details/economics/104568275.html>.
6. Грант для ветеранів та членів їхніх сімей. Дія. URL: <https://diia.gov.ua/services/grant-dlya-veteraniv-ta-chleniv-yihnih-simej> (дата звернення: 23.04.2026).
7. Гранти ветеранам: майже 400 млн грн грантів отримають ветерани та другі з їхнього подружжя на розвиток бізнесу. Міністерство економіки України. URL: <https://me.gov.ua/News/Detail?id=e1ce02a2-2f19-46e2-aa86-294595ab44be> (дата звернення: 23.04.2026).
8. Грантові програми «Власна справа» та грант для ветеранів і другого з подружжя: можливість, що змінює життя. Бориспільська міська рада. URL: <https://borispol-rada.gov.ua/item/61405-hrantovi-prohramy-vlasna-sprava-ta-hrant-dlia-veteraniv-i-druhoho-z-podruzhhzia-mozhlyvist-shcho-zminiue-zhyttia.html> (дата звернення: 23.04.2026).

9. Єврокомісія. Гуманітарний форум ЄС оголошує зобов'язання понад 7,7 млрд євро для врегулювання глобальних криз, 19 березня 2024. URL: https://civil-protection-humanitarian-aid.ec.europa.eu/news-stories/news/european-humanitarian-forum-announces-pledges-over-eu77-billion-global-crises-2024-03-19_en (дата звернення: 19.04.2026).

10. Європейські стандарти соціального захисту: уроки для України в контексті євроінтеграції. ResearchGate. URL: https://www.researchgate.net/publication/389217545_EVROPEJSKI_STANDARTI_SOCIALNOGO_ZAHISTU_UROKI_DLA_UKRAINI_V_KONTEKSTI_EVROINTEGRACII (дата звернення: 22.04.2026).

11. ЄС та МОМ підтримують працевлаштування ветеранів і стійкість громад в Україні. IOM Ukraine. URL: <https://ukraine.iom.int/uk/news/yes-ta-mom-pidtrymuyut-pratsevlashtuvannya-veteraniv-i-stiykist-hromad-v-ukrayini> (дата звернення: 23.04.2026).

12. Запущено онлайн-платформу для працевлаштування ветеранів. Міністерство розвитку громад та територій України. URL: <https://mindev.gov.ua/news/zapushcheno-onlain-platformu-dlia-pratsevlashtuvannia-veteraniv> (дата звернення: 22.04.2026).

13. Звіт про виконання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом за 2025 рік. Урядовий портал. URL: <https://eu-ua.kmu.gov.ua/wp-content/uploads/Zvit-pro-vykonannya-Ugody-pro-asotsiatsiyu-za-2025-r.pdf> (дата звернення: 07.04.2026).

14. Міжнародна організація праці (МОП). Постійне представництво України при Відділенні ООН та інших міжнародних організаціях у Женеві. URL: <https://geneva.mfa.gov.ua/posolstvo/2609-labour> (дата звернення: 07.04.2026).

15. Міський голова Володимир Борисенко провів зустріч з представниками Міжнародної організації з міграції. Бориспільська міська рада. URL: <https://borispol-rada.gov.ua/item/54598-miskyi-holova-volodymyr-borysenko-proviv-zustrich-z-predstavnykamy-mizhnarodnoi-orhanizatsii-z-mihratsii.html> (дата звернення: 22.04.2026).
16. Переглянута Європейська соціальна хартія від 03.05.1996 : резюме. Рада Європи. URL: <https://www.coe.int/uk/web/compass/european-social-charter> (дата звернення: 10.04.2026).
17. Платформа «Ветеран PRO»: державні послуги для ветеранів, ветеранок та їхніх сімей – у кілька кліків. Бориспільська міська рада. URL: <https://borispol-rada.gov.ua/item/64693-platforma-veteran-pro-derzhavni-posluhy-dlia-veteraniv-veteranok-ta-ikhnikh-simei-u-kilka-klikiv.html> (дата звернення: 23.04.2026).
18. Положення Бориспільської міської ради. URL: <https://borispol-rada.gov.ua/item/22600-polozhennya.html> (дата звернення: 22.04.2026).
19. Понад сто ветеранських бізнесів отримали підтримку від фінансованої ЄС програми наставництва та грантів. EEAS. URL: <https://www.eeas.europa.eu/delegations/ukraine> (дата звернення: 23.04.2026).
20. Прес-реліз ООН. ООН та Єврокомісія підписали Рамкову партнерську угоду (FAFA), 29 квітня 2003. URL: <https://press.un.org/en/2003/dsg2.doc.htm> (дата звернення: 19.04.2026).
21. Про затвердження положення Управління соціальної та ветеранської політики Бориспільської міської ради в новій редакції: рішення Бориспільської міської ради від 20 грудня 2024 р. № 3965-60-VIII. URL: <https://borispol-rada.gov.ua/item/61286-20-hrudnia-2024-roku-396560viii-pro-zatverdzhennia-polozhennia-upravlinnia-sotsialnoi-ta-veteranskoi-polityky-boryspilskoi-miskoi-rady-v-novii-redaktsii.html> (дата звернення: 12.04.2026).

22. Про затвердження цільової програми підтримки військовослужбовців, ветеранів війни і членів їх сімей. Бориспільська міська рада. URL: <https://borispol-rada.gov.ua/item/56985-pro-zatverdzhennia-tsilovoi-prohramy.html> (дата звернення: 22.04.2026).

23. Про схвалення Стратегії цифрової трансформації соціальної сфери: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2020 р. № 1353-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1353-2020-p> (дата звернення: 22.04.2026).

24. Про схвалення проєкту цільової програми підтримки військовослужбовців на 2024-2026 роки: рішення від 27 листопада 2023 року № 950. Бориспільська міська рада. URL: <https://borispol-rada.gov.ua/item/57283.html> (дата звернення: 21.04.2026).

25. Про хід виконання цільової програми підтримки військовослужбовців: рішення від 13 лютого 2026 року № 4805-72-VIII. Бориспільська міська рада. URL: <https://borispol-rada.gov.ua/item/64880.html> (дата звернення: 22.04.2026).

26. Програма соціально-економічного та культурного розвитку Бориспільської міської територіальної громади на 2024 – 2026 роки. Бориспільська міська рада. URL: https://borispol-rada.gov.ua/item/download/549401802_1d8e79d53cbe2784f8e051060802fc08.html (дата звернення: 23.04.2026).

27. ПРООН. Рамки співробітництва ЄС–ПРООН (FAFA). URL: <https://www.undp.org/european-union/framework-cooperation> (дата звернення: 19.04.2026).

28. Розбудова ветеранської інфраструктури триває: у Циблях відкрили «Простір турботи про ветеранів та ветеранок». Міністерство у справах ветеранів України. URL: <https://mva.gov.ua/presenter/category/86-novini/rozbudova-veteranskoi-infrastrukturi-trivae-u-tsiblyah-vidkrili-prostir-turboti-pro-veteraniv-ta-veteranok> (дата звернення: 23.04.2026).

29. Розподіл витрат бюджету Бориспільської міської територіальної громади. Бориспільська міська рада. URL: https://borispol-rada.gov.ua/item/download/549406391_e0655a5c53278b0dfdb62bd90f3630b8.html (дата звернення: 23.04.2026).
30. У Борисполі будують центр реабілітації для військових та ветеранів. Мій Київський регіон. 06.12.2023. URL: <https://mykyivregion.com.ua/news/u-borispoli-buduyut-centr-reabilitaciyi-dlya-viiskovix-ta-veteraniv> (дата звернення: 22.04.2026).
31. У центрі «Ветеран PRO» у Борисполі відбулася зустріч керівників ветеранських просторів Київщини. Мій Київський регіон. URL: <https://mykyivregion.com.ua/news/u-centri-veteran-pro-u-borispoli-vidbulasya-zustric-kerivnikiv-veteranskix-prostoriv-kiyivshhini> (дата звернення: 22.04.2026).
32. Федірко Н. В. Цифровий соціальний захист в Україні: передумови та стратегічні виклики. Social and Labour Relations: Theory and Practice. 2022. Т. 12, Вип. 1. С. 1–13. URL: <https://www.businessperspectives.org/index.php/journals/social-and-labour-relations-theory-and-practice/issue-419> (дата звернення: 20.04.2026).
33. 10 years of the European Consensus on humanitarian aid. ICRC. URL: <https://www.icrc.org/en/document/ten-years-european-consensus-humanitarian-aid-point-reference-challenging-world> (date of access: 09.04.2026).
34. About us - EU Civil Protection and Humanitarian Aid. European Union. URL: https://civil-protection-humanitarian-aid.ec.europa.eu/who/about-echo_en (date of access: 09.04.2026).
35. Agenda-setting for VET policy in the Western Balkans: employability versus social inclusion. ResearchGate. URL: https://www.researchgate.net/publication/305361778_Agenda-setting_for_VET_policy_in_the_Western_Balkans_employability_versus_social_inclusion (date of access: 20.04.2026).

36. Article Veterans' Social Working Cooperatives as a Model of Social Entrepreneurship in the Republic of Croatia. IRMO. URL: <https://irmo.hr/publications/article-veterans-social-working-cooperatives-as-a-model-of-social-entrepreneurship-in-the-republic-of-croatia/> (date of access: 20.04.2026).
37. Bertelsen B., Miyatake S. Digitally Transforming Social Protection Systems: What matters and why. UNDP Digital, AI and Innovation Hub, 2026. URL: <https://www.undp.org/digital-innovation/stories/digitally-transforming-social-protection-systems-what-matters-and-why> (date of access: 22.04.2026).
38. Bradford A. The Brussels Effect. Northwestern University Law Review. 2012. Vol. 107, No. 1. P. 1–68.
39. Chapters of the acquis. European Commission. URL: https://enlargement.ec.europa.eu/enlargement-policy/conditions-membership/chapters-acquis_en (date of access: 07.04.2026).
40. Charter of Fundamental Rights of the European Union. Official Journal of the European Union. 26.10.2012. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:12012P/TXT&from=EN> (date of access: 07.04.2026).
41. Checkel J. T. Why Comply? Social Learning and European Identity Change. International Organization. 2001. Vol. 55, No. 3. P. 553–588.
42. COMMISSION STAFF WORKING DOCUMENT Country analysis on social convergence. EUROPEAN COMMISSION. Brussels, 6.5.2024 SWD(2024) 132 final. URL: https://cdn.cursdeguvernare.ro/wp-content/uploads/2024/05/SWD2024132_0.pdf (date of access: 14.04.2026).
43. Communication from the Commission to the European Parliament and the Council - Towards a European Consensus on Humanitarian Aid. EUR-Lex. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52007DC0317> (date of access: 09.04.2026).

44. Connecting the pieces of the puzzle: The EU's implementation of the Humanitarian-Development-Peace Nexus. ECDPM. URL: <https://ecdpm.org/application/files/8816/5546/8571/Connecting-Pieces-Puzzle-EU-Implementation-Humanitarian-Development-Peace-Nexus-ECDPM-Discussion-Paper-301-2021.pdf> (date of access: 09.04.2026).
45. Consolidated version of the Treaty on European Union. Article 2. EUR-Lex. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/treaty/teu_2012/art_2/oj/eng (date of access: 07.04.2026).
46. Council of the European Union. EU cooperation with the United Nations. European Council, 2025. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/eu-cooperation-un/> (date of access: 20.04.2026).
47. Council of the European Union. Humanitarian aid. Consilium. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/humanitarian-aid/> (date of access: 20.04.2026).
48. Delegation of the EU to Ukraine. EU allocates 10 million euros to support Ukraine's digital transformation. EEAS. 30 January 2026. URL: https://www.eeas.europa.eu/delegations/ukraine/eu-allocates-10-million-euros-support-ukraines-digital-transformation_en (date of access: 22.04.2026).
49. Delegation of the European Union to the UN. RCRC24 – Statement on behalf of the European Union and its Member States at the 34th International Conference of the Red Cross and Red Crescent. 29.10.2024. URL: <https://eu-un.europa.eu/articles/publicstatement-rcrc24-statement-eu-its-member-states> (date of access: 15.04.2026).
50. Delegation of the European Union to Ukraine. EU boosts UNHCR winter aid for people uprooted by war in Ukraine. 15.10.2025. URL: <https://ukraine-eu-mission.eeas.com/press/eu-boosts-unhcr-winter-aid> (date of access: 18.04.2026).
51. DG ECHO. Humanitarian partners. URL: https://civil-protection-humanitarian-aid.ec.europa.eu/partnerships/humanitarian-partners_en (date of access: 19.04.2026).

52. Digital Convergence Initiative (DCI) – Interoperability Standards for ID and Social Protection Systems. URL: <https://spdci.org/> (date of access: 22.04.2026).

53. EEAS. Humanitarian & Emergency response. European External Action Service. URL: https://www.eeas.europa.eu/eeas/humanitarian-emergency-response_en (date of access: 18.04.2026).

54. Electronic Exchange of Social Security Information (EESSI). *European Commission*. URL: <https://employment-social-affairs.ec.europa.eu/> (date of access: 29.04.2026).

55. EU and IOM to support veterans' employment and community resilience in Ukraine. EU NEIGHBOURS east. URL: <https://euneighbourseast.eu/news/latest-news/eu-and-iom-to-support-veterans-employment-and-community-resilience-in-ukraine/> (date of access: 23.04.2026).

56. EU pre-accession assistance for strengthening administrative capacity in the Western Balkans: A meta-audit. European Court of Auditors. URL: https://www.eca.europa.eu/lists/ecadocuments/sr16_21/sr_western-balkans_en.pdf (date of access: 20.04.2026).

57. EU-funded mentorship and grants boost over 100 veteran businesses in Ukraine. EU NEIGHBOURS east. URL: <https://euneighbourseast.eu/news/latest-news/eu-funded-mentorship-and-grants-boost-over-100-veteran-businesses-in-ukraine/> (date of access: 23.04.2026).

58. EU-Ukraine Deep and Comprehensive Free Trade Area (DCFTA). European Commission. URL: <https://trade.ec.europa.eu/access-to-markets/en/content/eu-ukraine-deep-and-comprehensive-free-trade-area> (date of access: 07.04.2026).

59. EU's humanitarian action: new challenges, same principles. European Parliament. URL: <https://www.europarl.europa.eu/legislative-train/theme-development-deve/file-humanitarian-aid-in-the-context-of-the-covid-19-pandemic-and-beyond> (date of access: 09.04.2026).

60. Eurofound. Impact of digitalisation on social services. 2020. URL: <https://www.eurofound.europa.eu/en/publications/all/impact-digitalisation-social-services> (date of access: 22.04.2026).
61. Europe development bank funds housing projects in Balkans. UNHCR. URL: <https://www.unhcr.org/news/stories/europe-development-bank-funds-housing-projects-balkans> (date of access: 20.04.2026).
62. European Civil Protection and Humanitarian Aid Operations. European Commission. URL: https://commission.europa.eu/about/departments-and-executive-agencies/european-civil-protection-and-humanitarian-aid-operations_en (date of access: 09.04.2026).
63. European Commission, DG ECHO. EU and Member States pledge over €812 million in response to crisis in Sudan. EC News, 15.04.2026. URL: https://civil-protection-humanitarian-aid.ec.europa.eu/news-stories/news/eu-and-member-states-pledge-over-812-million-euros-response-sudan-crisis-2026-04-15_en (date of access: 20.04.2026).
64. European Commission. Digital Decade Policy Programme 2030. 2021. URL: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/digital-decade-policy-programme> (date of access: 22.04.2026).
65. European Commission. Digitalisation in social security coordination. 2021. URL: https://employment-social-affairs.ec.europa.eu/policies-and-activities/moving-working-europe/eu-social-security-coordination/digitalisation-social-security-coordination_en (date of access: 22.04.2026).
66. European Pillar of Social Rights Action Plan. Employment, Social Affairs and Inclusion. URL: https://employment-social-affairs.ec.europa.eu/policies-and-activities/european-pillar-social-rights-building-fairer-and-more-inclusive-european-union/european-pillar-social-rights-action-plan_en (date of access: 14.04.2026).

67. European Social Network (ESN). Digital Transformation for Resilient Social Services: Working Group report. 2024. URL: <https://www.esn-eu.org/sites/default/files/2025-01/T%26R%20WG%20Report%20v4.pdf> (date of access: 22.04.2026).
68. European Social Security Pass (ESSPASS). European Commission. URL: <https://employment-social-affairs.ec.europa.eu/> (date of access: 22.04.2026).
69. Fassin D. Humanitarian Reason: A Moral History of the Present. California Scholarship Online, 2011. URL: <https://academic.oup.com/california-scholarship-online/book/17868> (date of access: 09.04.2026).
70. Gerrits A. W. Normative power Europe in a changing world: a discussion. Clingendael. 2009. URL: https://www.clingendael.org/sites/default/files/pdfs/20091200_cesp_paper_gerrits.pdf (date of access: 07.04.2026).
71. Good administration in European countries. EUPAN. URL: <https://www.eupan.eu/wp-content/uploads/2023/04/Annex-1.-Good-administration-in-European-countries.pdf> (date of access: 20.04.2026).
72. Gwiazda A. EUROPEANISATION in Candidate Countries from Central and Eastern Europe. Archive of European Integration. 2002. URL: https://aei.pitt.edu/archive/00000737/01/C2W3_Gwiazda.pdf (date of access: 14.04.2026).
73. Housing for 36 000 vulnerable persons in the Western Balkans. CEB. URL: <https://coebank.org/en/partnering-with-donors/projects-and-beneficiaries/housing-for-36-000-vulnerable-persons-in-the-western-balkans/> (date of access: 20.04.2026).
74. How the EU operationalises and understands the Triple Nexus. ReliefWeb / Global Policy Journal. 2025. URL: <https://reliefweb.int/report/world/how-european-union-operationalises-and-understands-triple-nexus-complexities> (date of access: 19.04.2026).
75. Humanitarian Aid and Civil Protection. EUR-Lex. URL: <https://eur-lex.europa.eu/summary/chapter/04.html> (date of access: 09.04.2026).

76. Humanitarian Governance - Annual Reviews. URL:
<https://www.annualreviews.org/doi/pdf/10.1146/annurev-polisci-012512-083711>
(date of access: 09.04.2026).
77. Humanitarian Protection | DG ECHO Thematic Policy Document n° 8. European Commission. URL:
https://ec.europa.eu/echo/files/policies/sectoral/policy_guidelines_humanitarian_protection_en.pdf (date of access: 09.04.2026).
78. IFRC / DG ECHO. Pilot Programmatic Partnership: Supporting Local Action in Addressing Humanitarian and Health Crises. ReliefWeb, 2024. URL:
<https://reliefweb.int/report/world/dg-echo-ifrc-pilot-programmatic-partnership-supporting-local-action-addressing-humanitarian-and-health-crises> (date of access: 19.04.2026).
79. Implementing the European Pillar of Social Rights. EESC. URL:
<https://www.eesc.europa.eu/sites/default/files/files/qe-01-18-612-en-n.pdf> (date of access: 14.04.2026).
80. Inclusive-Exclusion of exiled scholars into German academia through the ambivalent zone of 'academic humanitarianism'. Taylor & Francis. URL:
<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/23322969.2022.2161006> (date of access: 09.04.2026).
81. Information on data. European pillar of social rights. Eurostat. URL:
<https://ec.europa.eu/eurostat/web/european-pillar-of-social-rights/information-data>
(date of access: 14.04.2026).
82. Interoperable Europe Act. European Commission. URL:
<https://interoperable-europe.ec.europa.eu/> (date of access: 22.04.2026).
83. Jörgens H., Lenschow A., Liefferink D. Understanding Environmental Policy Convergence: The Power of Words, Rules and Money. Cambridge: Cambridge University Press, 2014. 320 p.
84. Klinke I. Review: Jan Zielonka: Europe as Empire. The Nature of the Enlarged European Union. Perspectives: Central European Review of International Affairs. 2006. Vol. 27. P. 135–138.

85. Laruffa F., Nullmeier F. A model to follow? The EU and global eco-social policy. *Global Social Policy*. 2024. Vol. 25, iss. 1. DOI: 10.1177/14680181241246935.
86. Legal basis and practical dimensions of humanitarian aid and civil protection provided by the European Union. *EEJTR*. URL: <https://eejtr.uwb.edu.pl/article/download/726/612/1408> (date of access: 09.04.2026).
87. Lisbon treaty (Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community). *EUR-Lex*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/treaty/lis/sign/eng> (date of access: 07.04.2026).
88. Manners I. Normative Power Europe: A Contradiction in Terms? Copenhagen Peace Research Institute (COPRI). 2000. URL: https://lucris.lub.lu.se/ws/portalfiles/portal/108768427/Ian_Manners_2000_Normative_Power_Europe_A_Contradiction_in_Terms_COPRI_38.pdf (date of access: 07.04.2026).
89. Ministry of Foreign Affairs of Ukraine - Ukraine-EU Association Agreement. URL: <https://mfa.gov.ua/en/about-ukraine/european-integration/eu-ukraine-association-agreement> (date of access: 22.04.2026).
90. New EU-funded programme for veteran businesses: training and grants of up to €6,500. *EU NEIGHBOURS east*. URL: <https://euneighbourseast.eu/uncategorized/new-eu-funded-programme-for-veteran-businesses-training-and-grants-of-up-to-e6500/> (date of access: 23.04.2026).
91. Opinion 01/2024 (pursuant to Article 322(1), TFEU) concerning the proposal for a Regulation. European Court of Auditors. URL: https://www.eca.europa.eu/ECAPublications/OP-2024-01/OP-2024-01_EN.pdf (date of access: 20.04.2026).
92. Parmentier F. European Neighbourhood Policy as a Process of Democratic Norm Diffusion. *Journal of European Integration*. 2008. Vol. 30. P. 45–60.

93. Post-conflict reconstruction assistance to Ukraine. UK Parliament. URL: <https://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/CBP-9728/CBP-9728.pdf> (date of access: 20.04.2026).

94. Post-war Recovery Practices for Ukraine, based on the Experience of other Countries. ResearchGate. URL: [https://www.researchgate.net/publication/377277007_Post-war Recovery Practices for Ukraine based on the Experience of other Countries that have Undergone Similar Processes](https://www.researchgate.net/publication/377277007_Post-war_Recovery_Practices_for_Ukraine_based_on_the_Experience_of_other_Countries_that_have_Undergone_Similar_Processes) (date of access: 20.04.2026).

95. PROGRESS Training on the new version of EESSI data model in Legislation Applicable. *European Labour Authority*. URL: <https://www.ela.europa.eu/en/news-event/events/progress-training-new-version-eesi-data-model-legislation-applicable> (date of access: 29.04.2026).

96. Reinforced Youth Guarantee. European Commission. URL: https://employment-social-affairs.ec.europa.eu/policies-and-activities/eu-employment-policies/youth-employment-support/reinforced-youth-guarantee_en (date of access: 07.04.2026).

97. Reintegrating veterans in Bosnia and Herzegovina and Croatia: Citizenship and gender effects. ResearchGate. URL: https://www.researchgate.net/publication/264900427_Reintegrating_veterans_in_Bosnia_and_Herzegovina_and_Croatia_Citizenship_and_gender_effects (date of access: 20.04.2026).

98. Resilience and Humanitarian-Development-Peace Nexus. European Commission. URL: https://civil-protection-humanitarian-aid.ec.europa.eu/what/humanitarian-aid/resilience-and-humanitarian-development-peace-nexus_en (date of access: 09.04.2026).

99. Review of international practice in the reintegration of veterans: Considerations for Ukraine in the war and post-war context. United Nations Development Programme. URL: <https://www.undp.org/ukraine/publications/review-international-practice-reintegration-veterans-considerations-ukraine-war-and-post-war-context> (date of access: 20.04.2026).

100. Schimmelfennig F., Sedelmeier U. Governance by conditionality: EU rule transfer to the candidate countries of Central and Eastern Europe. *Journal of European Public Policy*. 2004. Vol. 11, No. 4. P. 661–679.

101. Social Infrastructure in the Western Balkans. Council of Europe Development Bank (CEB). URL: [https://coebank.org/media/documents/Social Infrastructure in the Western Balkans.pdf](https://coebank.org/media/documents/Social_Infrastructure_in_the_Western_Balkans.pdf) (date of access: 20.04.2026).

102. Socio-Economic and Political Challenges of EU Member Countries: Grasping the Policy Direction of the European Semester. PMC. URL: <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC8503392/> (date of access: 14.04.2026).

103. Stănescu S. M. Challenges of the accession process to the European Union: study case on adoption of the *acquis communautaire* chapter on social policy and employment. *Mediterranean Journal of Social Sciences*. 2014. Vol. 5, No. 22. P. 209–217.

104. Still Normative Power Europe? The Perception of the EU in Ukraine Amidst the Russian War of Aggression. *The War Against Ukraine and the EU*. Cham: Springer, 2024. P. 189–206. URL: https://www.researchgate.net/publication/380190401_Still_Normative_Power_Europe_The_Perception_of_the_EU_in_Ukraine_Amidst_the_Russian_War_of_Aggression (date of access: 07.04.2026).

105. TAIEX & Twinning. European Commission. URL: https://enlargement.ec.europa.eu/funding-technical-assistance/taiex-twinning_en (date of access: 20.04.2026).

106. THE EUROPEAN PILLAR OF SOCIAL RIGHTS AND THE ROLE OF THE EUROPEAN SOCIAL CHARTER IN THE EU LEGAL ORDER. Council of Europe. URL: <https://rm.coe.int/study-on-the-european-pillar-of-social-rights-and-the-role-of-the-esc-/1680903132> (date of access: 14.04.2026).
107. The European Pillar of Social Rights in 20 principles. European Commission. URL: https://employment-social-affairs.ec.europa.eu/policies-and-activities/european-pillar-social-rights-building-fairer-and-more-inclusive-european-union/european-pillar-social-rights-20-principles_en (date of access: 14.04.2026).
108. The European Pillar of Social Rights: An Assessment of its Meaning and Significance. Sipotra. URL: <https://www.sipotra.it/wp-content/uploads/2020/03/The-European-Pillar-of-Social-Rights-An-Assessment-of-its-Meaning-and-Significance.pdf> (date of access: 14.04.2026).
109. The European Pillar of Social Rights: Impact and Advancement. SWP-Berlin. URL: <https://www.swp-berlin.org/10.18449/2023RP14/> (date of access: 14.04.2026).
110. The European Social Charter in the context of implementation of the EU Charter of Fundamental Rights. European Parliament. 2016. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/536488/IPOL_STU\(2016\)536488_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/536488/IPOL_STU(2016)536488_EN.pdf) (date of access: 14.04.2026).
111. The European Social Charter Turns 60: Advancing Economic and Social Rights across Jurisdictions. European Papers. URL: https://www.europeanpapers.eu/system/files/pdf_version/EP_eJ_2022_3_SS3_1_Lorenza_Mola_Giovanni_Boggero_Francesco_Costamagna_00622_1.pdf (date of access: 14.04.2026).
112. The future of humanitarian aid in a new context full of challenges. European Parliament. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2021/653651/EXPO_STU\(2021\)653651_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2021/653651/EXPO_STU(2021)653651_EN.pdf) (date of access: 09.04.2026).

113. The Humanitarian Governance Project: How a team of ISS academics are shaping the future of humanitarian research. International Institute of Social Studies. URL: <https://www.iss.nl/en/news/humanitarian-governance-project-how-team-iss-academics-are-shaping-future-humanitarian-research> (date of access: 09.04.2026).

114. The Social Pillar and the future of the EU Social Agenda. European Policy Centre. URL: <https://d1xp398qalq39s.cloudfront.net/content/PDF/2024/PS-Social-Agenda-DIGITAL.pdf> (date of access: 14.04.2026).

115. The Western Balkans and EU Enlargement: Lessons learned, ways forward and prospects ahead. European Parliament. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2015/534999/EXPO_IDA\(2015\)534999_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2015/534999/EXPO_IDA(2015)534999_EN.pdf) (date of access: 20.04.2026).

116. Treaty establishing the European Community (Consolidated version 2002). EUR-Lex. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/treaty/tec_2002/oj/eng (date of access: 07.04.2026).

117. Treaty on European Union (Consolidated version 2012). EUR-Lex. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/treaty/teu_2012/oj/eng (date of access: 07.04.2026).

118. Treaty on the Functioning of the European Union (Consolidated version 2012). EUR-Lex. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/treaty/tfeu_2012/oj/eng (date of access: 07.04.2026).

119. Ukraine launches Community Support Centre and chatbot for effective reintegration of veterans. IRF. URL: <https://www.irf.ua/en/ukraine-launches-community-support-centre-and-chatbot-for-effective-reintegration-of-veterans/> (date of access: 23.04.2026).

120. Understanding European Social Policy. ResearchGate. URL: https://www.researchgate.net/publication/277258678_Understanding_European_Social_Policy (date of access: 14.04.2026).

121. Union Civil Protection Mechanism - DECISION No 1313/2013/EU OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL. EUR-Lex. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dec/2013/1313/oj/eng> (date of access: 09.04.2026).

122. Zielonka J. Europe as Empire. The Nature of the Enlarged European Union. Oxford: Oxford University Press, 2006. 293 p.

123. €6 billion extra aid for the Western Balkans needs better protection. EU Reporter. URL: <https://www.eureporter.co/world/western-balkans/2024/02/09/e6-billion-extra-aid-for-the-western-balkans-needs-better-protection/> (date of access: 20.04.2026).